

Prijscompensatie en luxe consumptie

In de discussies rond de compensatie van prijsstijgingen bij de loononderhandelingen wordt vaak gesteld dat die compensatie zich eigenlijk zou dienen te beperken tot de primaire levensbehoeften, het zgn. noodzakelijk levensonderhoud. Aldus bijv. recentelijk nog A. F. van Zweeden in zijn beschouwing „Compensatie van prijzen roept heel wat twijfel op” in *NRC Handelsblad* van 6 december 1973. „Een dergelijk beperkt gebruik” — van het prijscompensatiemechanisme (I). — „vindt zijn rechtvaardiging in de wijze waarop” — nl. aan de hand van het prijsindexcijfer voor de lagere inkomensgroepen (I.) — „de compensatie wordt vastgesteld”, aldus Van Zweeden, die daarmee overigens de logica wel enigszins geweld aan doet. Natuurlijk mag de inhoud van de sociaal-economische politiek niet bepaald worden door de beperkingen van het statistisch cijfermateriaal, doch moet, in tegendeel, dát cijfermateriaal verzameld worden, dat voor de fundering van het sociaal-economisch beleid nodig is.

Van Zweeden meent dat aan de commissie-Visser, die de ontwikkeling van de koopkracht van de gulden voor verschillende inkomensgroepen heeft onderzocht, had moeten worden gevraagd welke bestedingscategorieën wel en welke niet voor compensatie in aanmerking behoren te komen. „De studie had dan misschien opheldering kunnen verschaffen over de vraag wat als luxe consumptie moet worden beschouwd en niet voor compensatie in aanmerking komt”. Dit nu is een levensgroot misverstand; de vraag welke bestedingen wel en welke niet voor prijscompensatie in aanmerking komen is een typische beleidsvraag, die nimmer aan wetenschappelijke onderzoekers mag worden voorgelegd, zonder hun tevens het beoordelingscriterium te verschaffen. Wat dat criterium betreft, neem ik aan dat Van Zweeden niet de in de economische wetenschap gebruikelijke toetssteen voor luxe consumptie — de inkomenselasticiteit van de vraag is groter dan één — voor ogen staat.

Bij het noodzakelijke levensonderhoud denkt de economist immers niet slechts aan het fysiek bestaansminimum, welk begrip overigens zelf in de loop van de tijd ook geen constante inhoud heeft. Noodzakelijk levensonderhoud is een subjectief begrip; noodzakelijke bestedingen zijn die welke de consument als zodanig beschouwt en hetzelfde geldt mutatis mutandis voor hun complement: de luxe bestedingen. We mogen veronderstellen dat de consument zijn eerste levensbehoeften reeds in hoge mate uit zijn inkomen heeft gedekt, zodat zijn inkomensaccres vooral voor luxe consumptie zal worden aangewend. Voorts kunnen we aannemen dat het meerdere inkomen dat het ene subject boven het andere geniet in overwegende mate aan luxe bestedingen zal worden besteed. Een inkomenselasticiteit van de vraag ten bedrage van één vormt derhalve inderdaad een zinvolle grens tussen noodzakelijke en luxe consumptie. Aangezien er bij verschillende sociale groepen verschillen in opvatting bestaan over wat een noodzakelijke en wat een luxe consumptie is, zal ook de inkomenselasticiteit van de vraag naar eenzelfde goed of dienst bij de onderscheidene sociale groepen niet dezelfde zijn.

Het Centraal Bureau voor de Statistiek heeft op grond van het nationaal budgetonderzoek 1963/1965 voor een viertal

sociale groepen dergelijke elasticiteitscijfers berekend voor een groot aantal goederencategorieën¹⁾. In feite betreffen het hier geen inkomens- doch verbruikselasticiteiten en gaat het niet om verbruikte hoeveelheden doch om verbruikswaarden, maar dat is hier nu niet relevant. Indien we een elasticiteitscijfer van één als grens tussen noodzakelijke en luxe bestedingen aanhouden, was tien jaar geleden zowel voor hand- als hoofdarbeiders het gebitsbedervend suikerwerk — en voor de hoofdarbeiders tevens de sigaret — een noodzakelijke en de geneeskundige hulp om de aangerichte schade te herstellen, resp. de prothese om ermee te leren leven, een luxe consumptie. Ook frisdranken vormden reeds toen voor beide sociale groepen een primaire levensbehoefte, boeken en tijdschriften en pensioenverzekeringen daarentegen een luxe. Een luxe besteding was voor de hoofdarbeiders bijv. nog de brand- en inbraakverzekering alsmede de opleiding, voor de handarbeiders de ziektekostenverzekering en de fiets.

Prijscompensatie alleen voor de noodzakelijke bestedingen — in de betekenis welke dat begrip in de economie heeft — zou derhalve in de eerste plaats met zich brengen dat de prijsstijging van eenzelfde bestedingscategorie voor de ene sociale groep wel en voor de andere niet gecompenseerd zou worden. In de tweede plaats zou enerzijds consumptie op peil worden gehouden, die voor de lichamelijke en geestelijke gezondheid geenszins noodzakelijk of zelfs maar gewenst moet worden geacht en anderzijds consumptie in het gedrang komen, waarvoor dat nu juist in hoge mate wel het geval is. Er zou echter nog een derde complicatie rijzen. Daar we mogen veronderstellen dat de consument bij daling van zijn inkomen zoveel mogelijk zal blijven vasthouden aan die bestedingen, welke hij als noodzakelijk beschouwt en het allereerst de in zijn ogen niet noodzakelijke — d.w.z. luxe — consumptie zal opgeven, ligt ook bij inkomensdaling de logische grens tussen noodzakelijke en luxe consumptie bij een inkomens- (of verbruiks-)elasticiteit van één. Het is echter zeer de vraag of die grens bij een inkomensdaling van enige betekenis op dezelfde plaats zal liggen als waar zij zich bij de algemene inkomensstijging, zoals wij die — met slechts een enkele onbeduidende onderbreking — sinds de oorlog kennen, bevindt.

Hiervan weten we in feite heel weinig. In de economische wetenschap zijn vele relaties niet omkeerbaar. Het zou heel goed kunnen zijn dat er in een dergelijke situatie een „Umwertung aller Werte” zou plaatsvinden. De consument zou zich dan wellicht blijven vastklampen aan wat we thans nog luxe goederen noemen — de typische „welvaarts-goederen”, zoals de automobiel — en zijn inkomensdaling afwentelen op (steeds slechtere kwaliteiten en misschien zelfs wel kleinere hoeveelheden van) de goederen van het dagelijks gebruik, d.w.z. op wat we nu nog als noodzakelijke goederen beschouwen. Hier ligt ongetwijfeld nog een breed terrein voor economisch onderzoek, dat, als we een periode van stagnerende kwantitatieve groei tegemoet zouden gaan, wel eens zeer actueel zou kunnen worden.

R.I.

¹⁾ *Statistische en Econometrische Onderzoekingen*, 1972, no. 12.

Inhoud

<i>Drs. R. Iwema:</i> Prijscompensatie en luxe consumptie	121
Column Dennendal, door <i>Dr. A. Peper</i>	123
<i>Prof. Dr. W. J. van de Woestijne:</i> Inflatiebewustzijn en prijsstijging	124
Notitie Samuelson herdrukt, door <i>W. D. Franckena</i>	125
<i>Dr. K. J. M. Mortelmans:</i> Het aardoliebeleid van de Europese Gemeenschappen; een stand van zaken	126
Notitie Sociale stuurlij, door <i>W. D. Franckena</i>	128
<i>Drs. P. J. Eijgelshoven en Drs. C. G. M. Sterks:</i> Sponsors en bureaus; een kritiek op Koopmans' oratie	131
Ontwikkelingskroniek Chili (II), door <i>Drs. P. Terhal</i>	132
Boekennieuws Ph. P. Everts (ed.): The European Community in the world, door <i>Drs. A. Ketting</i>	135

Redactie

Commissie van redactie: H. C. Bos,
R. Iwema, L. H. Klaassen, H. W. Lambers,
P. J. Montagne, J. H. P. Paelinck,
A. de Wit.
Redacteur-secretaris: L. Hoffman.
Redactie-medewerker: W. D. Franckena.

Adres: Burgemeester Oudlaan 50,
Rotterdam-3016; kopij voor de redactie:
postbus 4224.
Tel. (010) 14 55 11, toestel 3701.
Bij adreswijziging s.v.p. steeds adresbandje
meesturen.

Kopij voor de redactie: in tweevoud,
getypt, dubbele regelafstand, brede marge.

Abonnementsprijs: f. 83,20 per kalenderjaar
(incl. 4% BTW); studenten f. 52
(incl. 4% BTW), franco per post voor
Nederland, België, Luxemburg, overzeese
rijksdelen (zeepost).

Betaling: Abonnementen en contributies
(na ontvangst van stortings/giro-
acceptkaart) op girorekeningno. 122945
t.n.v. Economisch Statistische Berichten
te Rotterdam.

Losse nummers: Prijs van dit nummer f.2,50
(incl. 4% BTW en portokosten).
Bestellingen van losse nummers
uitsluitend door overmaking van de hierboven
vermelde prijs op girorekeningno. 8408
t.n.v. Stichting het Nederlands Economisch
Instituut te Rotterdam met vermelding
van datum en nummer van het gewenste
exemplaar.
Abonnementen kunnen ingaan op elke
gewenste datum, maar slechts worden
beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Advertenties: B.V. Koninklijke Drukkerijen
Roelans - Schiedam
Lange Haven 141, Schiedam.
tel. (010) 26 02 60, toestel 908.

Behoeft uw staf uitbreiding?

Verzuimt dan niet ESB voor uw
oproep in te schakelen.

ESB biedt u een grote trefzeker-
heid, óók bij aspirant-leidinggevende
functionarissen in de commerciële,
administratieve of aanverwante sec-
toren.

Adv.-afd ESB
Postbus 42
SCHIEDAM

Stichting
Het Nederlands Economisch Instituut

Adres: Burgemeester Oudlaan 50,
Rotterdam-3016; tel. (010) 14 55 11.

Onderzoekafdelingen:

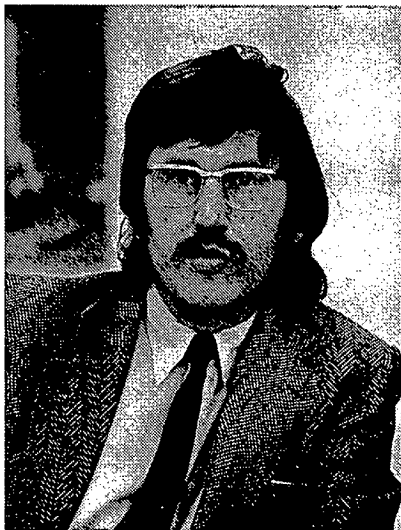
Balanced International Growth
Bedrijfs-Economisch Onderzoek
Economisch-Sociologisch Onderzoek
Economisch-Technisch Onderzoek
Vestigingspatronen
Macro-Economisch Onderzoek
Projectstudies Ontwikkelingslanden
Regionaal Onderzoek
Statistisch-Mathematisch Onderzoek
Transport-Economisch Onderzoek

Dennendal

Er is de laatste weken geen dag voorbij gegaan of de zwakzinnigeninrichting Dennendal haalde de kolommen van de kranten. Het moet voor de lezer die niet direct betrokken is bij deze zaak of geen verwantschap voelt met deze problematiek, een bijna onmogelijke taak zijn geweest om zich een oordeel te vormen over wat zich daar afspeelt. Ik vrees dat, zoals zo vaak, de standpunten zijn gevormd op basis van uiterlijkheden. Van de landelijke dagbladen zijn het alleen de *Volkscrant* en *De Tijd* geweest, die een serieuze poging hebben ondernomen om iets van de achtergronden van het conflict te belichten. In het algemeen moet de zaak-Dennendal op het publiek — tenminste dat deel dat op basis van zakelijke informatie bereid is zich een oordeel te vormen — zijn overgekomen als een ruzie tussen twee fracties binnen de staf van Dennendal en een conflict tussen het bestuur van de Willem Arntsz Stichting (WAS) en een deel van de staf (de pro-Mullerianen).

Het is niet gemakkelijk om in kort bestek aan te geven „waar het eigenlijk om gaat”. Zoals bekend is er ook in 1971 rond Dennendal — onderdeel dus van de omvangrijke WAS (o.m. met hoofdafdelingen voor psychiatrie, geriatrie enz.) — een heftig conflict uitgekomen. De directeur van Dennendal (Carel Muller, psycholoog) wist toen, met zijn (eensgezinde) staf, het pleit te winnen. Dat gevecht ging toen — en nu weer — om de manier waarop in Dennendal werd geprobeerd de behandeling van zwakzinnigen een menselijk gezicht te geven. Om door een speciale behandeling — nl. de zwakzinnigen alle kans te geven om zoveel mogelijk als volwaardig medemens te functioneren — het isolement waarin de maatschappij zowel patiënten als werkers heeft geduwd (enigszins) te doorbreken. Daarmee zijn — voor wie daarvan kennis wil en kan nemen — geweldige resultaten geboekt. Onbegrip bij het bestuur voor deze wijze van werken en leven — die stellig niet paste in de orde-en-netheid-filosofie die besturende colleges zo op prijs stellen — resulteerde in een conflict, dat ertoe leidde dat het bestuur aftrad. Tevens werd een inspecteur van de geestelijke volksgezondheid, die al te veel begrip opbracht voor wat er in Dennendal werd gedaan, op non-actief gesteld; later werd deze inspecteur door de ambtenarenrechter gerehabiliteerd.

Om tot een definitieve oplossing van de problemen rond Dennendal én de

gehele WAS te komen, werd toen een interim-bestuur benoemd met aan het hoofd oud-minister Dr. G. J. M. Veldkamp. Het is verbazingwekkend dat deze, ongetwijfeld ervaren, man heeft gefaald in het vinden van werkbare verhoudingen binnen de WAS en Dennendal. Hij heeft daar bijna drie jaar de tijd voor gehad. Wie kennis neemt van wat zich in die periode bestuurlijk heeft afgespeeld, weet dat Veldkamp c.s. unieke kansen hebben laten liggen om tot een evenwichtige regeling van bestuur en behandeling binnen de WAS te geraken. In deze lange tijd is hij er bijv. niet in geslaagd een voor alle partijen aanvaardbaar bestuur te formeren. Integendeel, het gezelschap dat nu als zodanig optreedt, is op het laatste moment bij elkaar geharkt. Twee bestuursleden lieten het — nadat Veldkamp 1 januari jl. was afgetreden — al na enkele dagen afweten. Toen bestond het nog maar uit twee mensen, die bereid waren hun zetels ter beschikking te stellen, maar vooralsnog de „lopende zaken” wilden afwikkelen. Na veel bestuurlijke blunders van deze heren, kregen zij versterking van een gedeputeerde en een wethouder uit het Utrechtse.

Ontdaan van alle franje, gaat ook nu weer het conflict in wezen om de bereidheid ruimte te geven aan het zoeken naar en het verbeteren van de nieuwe wijze van benadering in de zwakzinnigenzorg. Aan die benadering wordt veel lippendienst bewezen. Zo ongeveer iedereen vindt dat dat door moet gaan. Maar uit het optreden van degenen die formeel met verantwoordelijkheid zijn bekleed — maar van die niet alleen — moet men wel concluderen dat het een verbale adhesie aan de nieuwe principes is. Dat blijkt o.m. uit het feit dat de schuld van alle ellende bij één man (Muller) wordt gelokaliseerd. Dat Muller de meerderheid van de werkers op Dennendal achter zich heeft, vermag dat oordeel niet te wijzigen. Dat blijkt ook uit de gretigheid waarmee het bestuur en zijn aanhangers politie, nachtwakers

en honden het terrein op jaagt, uit het ontslag van ruim 30 groepsleiders (om ze na enkele uren weer in dienst te nemen). Zelden is op zo'n onverantwoorde wijze met „het belang van de patiënten” omgesprongen. De enigen die dat — onder moeilijke omstandigheden — voortdurend bewaken zijn de werkers, voor wie geen plaats is ingeruimd in de verantwoordelijkheidsstructuur 1). Zij hebben er voortdurend voor gezorgd dat het werk doorgang kon vinden, opdat de patiënten zoveel mogelijk werden „afgeschermd” van de conflicten. Alle pogingen om het conflict onder leiding van een groep van onafhankelijke personen — ik denk hierbij aan de voorstellen van staatssecretaris Hendriks, de concessies van Muller en zijn staf, de interventie van de werkgroep Nieuw Dennendal — op te lossen, zijn door het bestuur op brute wijze van de hand gewezen. Het koos de weg van de polarisatie, van het aanscherpen van de conflicten, van de prestigeslag. En dat alles op basis van een formele verantwoordelijkheid, die enkele eeuwen geleden is vastgesteld, en waarvan iedereen — al weer — overtuigd is dat deze op geen enkele wijze aansluit op de feitelijke werkzaamheden en verantwoordelijkheden.

Op het moment dat ik deze regels schrijf, ziet de toekomst voor Dennendal (patiënten en werkers) er somber uit. Een unieke wijze van werken wordt opgerold ten behoeve van het prestige van ver van het werk verwijderde bestuurders. Ik hoop dat het anders uitpakt. Zo niet, dan is enige troost te putten uit de wetenschap dat nog vele Dennendals zullen volgen. Het is triest te moeten constateren dat daarvoor — naar alle waarschijnlijkheid — Dennendal eerst kapot gemaakt moet worden. Ook dat is mogelijk in Nederland, anno 1974.

1) N.a.v. van het conflict in 1971 schreef ik in deze kolommen een artikelje over Dennendal, waarin ik een aantal suggesties deed om „overbodige” conflicten in de toekomst te vermijden. Wat zij ook waard mogen zijn, voor sommigen maakt het misschien verklaarbaar waarom ik als lid van de werkgroep Nieuw Dennendalbestuur bemoeienis heb met deze zaak (zie *ESB*, 28 juli 1971, blz. 688-690).

Inflatiebewustzijn en prijsstijging

PROF. DR. W. J. VAN DE WOESTIJNE

Twee problemen

Als wij geen duidelijk onderscheid maken tussen het ontstaan van prijsstijging als gevolg van overbesteding enerzijds en het voortduren van zulk een prijsstijging, nadat de primaire oorzaak verdwenen is, kunnen wij een toestand van stagflatie niet verklaren. Als wij geen onderscheid maken tussen ontstaan en voortduren van een inflationistische prijsstijging, kunnen wij evenmin in redelijkheid een oordeel uitspreken over de kritiek dat de regering te weinig succes met het bestrijden van die prijsstijging heeft.

Is materiële overbesteding mogelijk?

Monetaire overbesteding ontstaat als een groep in de maatschappij haar monetaire koopkracht weet te vermeerderen zonder dat daar elders een overeenkomstige vermindering tegenoverstaat. Er heeft dan liquiditeitscreatie en extra besteding plaats. Als er wel elders vermindering van koopkracht tegenoverstaat, bijv. door overdracht van koopkracht, hetzij vrijwillig, hetzij via belastingen of door opzetting, ontstaat er geen monetaire surplus-vraag en dus ook geen algemene prijsstijging. Vaak is deze compenserende vermindering van de aangewende koopkracht evenwel onvolledig en overtreft de monetaire vraag de beschikbare reële middelen.

De vraag is evenwel of er in de reële sfeer ook van *overbesteding* sprake kan zijn. Wij menen dit te moeten ontkennen. Het is immers materieel onmogelijk middelen aan te wenden die er niet zijn of die niet, als gevolg van de extra monetaire vraag, ontstaan! De reële middelen komen op de een of andere manier ter beschikking. De eerste bron is gewoonlijk het buitenland. De monetaire overbesteding leidt dan tot surplusinvoer of vermindering van uitvoer; dus tot verzwakking van de lopende rekening van de *betalings-balans*. De tweede bron is *extra-productie*. Daardoor gaat overbesteding gepaard met verschijnselen van hoogconjunctuur. Ook interen op voorraden is mogelijk. Deze bronnen leveren meestal maar weinig op. Zij hebben evenwel het gunstige aspect dat tegenover de monetaire overbesteding extra materiële middelen ter beschikking komen, zodat de prijsstijging in die fase beperkt blijft. Deze prijsstijging treedt in voor zover de monetaire overbesteding groter is dan het beschikbaar komen van extra materiële middelen en niet gepaard gaat met overdracht van koopkracht.

Hoe ver moet de prijsstijging gaan?

De economische functie van deze prijsstijging is om de overbesteding bij de profiterende sector te compenseren met *monetair afgedwongen bestedingsbeperking* bij de dragende sector. De vraag is nu: *hoe ver moet die prijsstijging gaan, m.a.w. waarvan is die hoogte afhankelijk.*

Als wij afzien van economische groei en voorlopig nog aannemen, dat niemand als gevolg van de prijsstijging zijn koopkracht ziet toenemen, dan is de noodzakelijke prijsverhoging afhankelijk van:

1. de omvang van de overbesteding;
2. de omvang van de dragende sector;
3. de prijselasticiteit van de vraag in de overbestedende sector;
4. de prijselasticiteit van de vraag in de dragende sector.

Gevaren van inflatie-bewustzijn en van compensatie

Aanvankelijk omvat de dragende sector het gehele volk met uitzondering van die kooplieden, die zich in hun winst schadeloos wisten te stellen voor hun gedaalde reële koopkracht. Er waren dan ook vele economisch en sociaal zwakke groepen. Inflatie was een sociaal euvel en „diefstal”. Maar vooral na de tweede wereldoorlog slaagden velen er in hun inkomen compenserend te verhogen. *De compenserende sector werd steeds groter ten kosten van de dragende.* De lonen van de arbeiders stijgen, al dan niet met formele indexatie. De ambtenaren en gelijkgestelden sluiten daarbij aan via de trendpolitiek. Sociale uitkeringen, overheidspensioenen en een deel van de particuliere pensioenen zijn waardevast. Kleine rentetrekkingen, lijfrentetrekkingen en overige gepensioneerden hebben op voor hen goedkope wijze hun AOW gekregen. Spaarders vinden in de hoge rente een compensatie voor de waardedaling. Het honorarium van de vrije beroepen heeft niet meer zijn starre traditionele hoogte. De sterke groei van de compenserende sector heeft de dragende sector klein gemaakt. Een kleine overbesteding leidt dan noodzakelijk tot een grote prijsstijging om bij de kleine dragende sector een voldoende compenserende bestedingsbeperking af te dwingen. Dit is het effect van het sterk toegenomen „inflatiebewustzijn”. *Moreel is dit effect van het inflatiebewustzijn in vele gevallen rechtvaardig, maar economisch leidt het tot een zeer gevaarlijke inflationistische prijsstijging.*

Gevaren van inflatie

Onze economische beslissingen, o.a. ten aanzien van investeringen, nieuwe vestigingen, toelaatbaar geachte verhoudingen, t.a.v. solvabiliteit en liquiditeit, komen principieel op calculatorische overwegingen tot stand. Als gedurende een kwart eeuw van inflatie, de maat waarmee wij „meten”, het geld, in waarde daalt, moeten wij aannemen, dat vele beslissingen structureel fout zijn geweest. *Deze fouten komen eerst aan het licht, als de inflationistische prijsstijging ophoudt of het tempo vermindert. Dan krijgen wij de economische rekening voor een kwart eeuw inflatie.*

Ingebouwde anti-stabilisatoren

Eén van de belangrijkste oorzaken van de grote prijsstij-

ging is de *positieve terugkoppeling* die thans bestaat tussen prijzen en inkomens. Dit is een *ingebouwde anti-stabilisatie-factor*. De economische theorie kon tot een optimistische evenwichtsopvatting komen, door aan de negatieve terugkoppelingen een groot effect toe te kennen. Hoge prijzen, lonen en rente leiden dan tot een verminderde vraag en omgekeerd. Keynes wees op een ongunstige positieve terugkoppeling bij onderbezetting tussen inkomen, effectieve vraag, werkgelegenheid en inkomen. Maar deze positieve terugkoppeling maakte ook, bij achterblijvende effectieve vraag, overheidsingrijpen effectief. De naoorlogse economische politiek sprak, op grond van deze Keynesiaanse positieve terugkoppeling en de algemene negatieve over een *stabiel systeem met ingebouwde stabilisatoren*.

Maar thans hebben wij vele (ongewenste) positieve terugkoppelingen, terwijl de Keynesiaanse bij volledige bezetting ook ongunstig op het bereiken en houden van evenwicht inwerkt. *Het is hoog tijd en eigenlijk al te laat, voor de theoretische economie om zich te gaan bezinnen op een stelsel, dat door anti-stabilisatoren overheerst wordt.*

Onze analyse, dat de dragende sector bij overbesteding thans klein is, wat tot een grote druk op die sector leidt, geldt eveneens als door externe oorzaken prijsstijgingen al of niet gekoppeld aan produktievermindering ontstaan. *Juist door het bestaan van compenserende inkomensstijgingen (indexering) zal dan ook de druk van het energietekort extra zwaar zijn, tenzij deze door zeer veel schouders gedragen zal worden, maar dit eist een doorbreken van compenserende inkomensverhogingen.*

De politieke kansen van inflatiebestrijding

Na deze analyse van de gevolgen van overbesteding moeten wij ons bezinnen op de mogelijkheden van inflatiebestrijding als de primaire oorzaak — overbesteding — verdwenen of sterk verminderd is. Allereerst moet dan opgemerkt worden, dat de groep die in feite, ex post, de nadelen van de inflatie voelt, klein is. Verder zijn er belangrijke groepen die een belang bij voortduren van inflatie hebben. Wij wijzen op de velen die een te duur huis op krediet hebben gekocht. Het is voor hen rationeel als de inkomensinflatie doorgaat.

Van belang is ook, dat de voortgaande prijsstijgingen tot een te optimistisch beeld van de bestaande en te verwachten vraag leiden en dus gunstig zijn voor de werkgelegenheid. Velen zeggen dan wel, dat de inflatie bestreden moet worden, maar hun belang brengt mede, dat niet zij, maar „de anderen” daartoe het meest moeten bijdragen. *Dit maakt het doorvoeren van inflatie-bestrijdende maatregelen politiek tot een vrijwel onoplosbaar probleem.* Ook internationaal is men steeds een sterk voorstander van solidariteit, zolang men daarvan de voordelen verwacht en er alleen een marginale last van heeft. (Ontwikkelingshulp van 1 à 2% van het nationaal inkomen, bij een reële stijging van dit inkomen van 3 à 4% per jaar. Het solidariteitsoffer bestaat dan in het feit, dat men slechts een half jaar later van zijn groeivoordelen profiteert).

Vertraagde aanpassing en doorgaande prijsstijging

Niet alleen politiek, maar ook economisch zijn de mogelijkheden voor een effectieve inflatiebestrijding niet groot. Dit is een gevolg van het feit, dat behalve met belangrijke *positieve terugkoppelingen*, ook rekening moet worden gehouden met *time-lags*.

Stel, dat vandaag alle primaire oorzaken voor inflatie zouden zijn uitgeschakeld en bovendien alle positieve terugkoppelingen (indexering o.a.) verbroken zouden zijn, dan nog zouden als gevolg van de *time-lags* de kosten van het levensonderhoud gedurende 20 jaar stijgen. Nieuwe woningen zijn duurder dan oude. Als gevolg daarvan zijn thans de

Samuelson herdrukt

Economics van Paul Samuelson is, sinds de eerste druk in 1955 verscheen, uitgegroeid tot een van de bekendste leerboeken ter wereld. Toch zag de eerste Nederlandse versie (onder de titel Handboek van de economie) pas in 1968 het licht.

Die eerste Nederlandse uitgave vertoonde nogal wat mankementen ten aanzien van de vertaling. In plaats van de algemeen bekende Nederlandse terminologie te gebruiken werd nogal eens volstaan met het onvertaald overnemen van Amerikaanse begrippen of met het „vernederlandsen” daarvan.

De grondige herziening door Samuelson van de Amerikaanse editie is voor de Nederlandse uitgever Het Spectrum terecht aanleiding geweest ook de Nederlandse vertaling geheel te herzien. Voorts werd dit standaardwerk in een nieuw grafisch jasje gestoken. Het resultaat van de inspanningen wordt gevormd door twee uitstekend verzorgde paperbacks van te zamen 1.050 bladzijden 1).

Omdat bijna geen bladzijde zonder correcties bleef, is het ondoenlijk in dit korte bestek alle belangrijke wijzigingen op te sommen. Een verandering mag echter beslist niet onvermeld blijven. Dat is de veranderde toon van het boek. Was in vorige edities nog sprake van een optimistische ondertoon over het vermogen van de economische wetenschap om aan allerlei belangrijke problemen het hoofd te bieden, in de nieuwe uitgave worden de accenten somberder en realistischer gelegd.

Dat blijkt niet alleen uit de toevoeging van de nieuwe hoofdstukken „Economische ongelijkheid: armoede, overvloed en kwaliteit van het bestaan” en „Economische problemen van ras, stad en milieuverontreiniging”. Het wordt nog duidelijker als men de titel van de laatste paragraaf bekijkt. Luidde deze in vroegere uitgaven „Een optimistisch laatste woord”, nu is deze verschaald tot „Een laatste blik”.

Wim Franckena

1) P. A. Samuelson, *Handboek van de economie 1 en 2*, Aula paperback, Het Spectrum, Utrecht, 1050 blz., resp. f. 25 en f. 17,50.

gemiddelde huurkosten zeer laag, nl. 10% van de kosten van levensonderhoud. Onder de hierboven aangegeven voorwaarden zullen alle in de toekomst te bouwen woningen dezelfde kosten hebben als thans de nieuwe. Maar de verhouding tussen de aantallen oude goedkope en de later gebouwde woningen, wordt steeds ongunstiger, zodat de *gemiddelde* huurkosten minstens nog 20 jaar stijgen van 10% tot bijv. 18 à 20%. Bij ziekenhuizen enz. hebben wij ook met zo'n time-lag te maken en dus gaat vervanging van oude ziekenhuizen met een kostenstijging gepaard, afgezien nog van medische verbeteringen. Zelfs bij volkomen passen op de plaats zullen dus de huren en de premies voor ziekenhuizen blijven stijgen.

De gestelde voorwaarde van het ontbreken van een positieve terugkoppeling tussen kosten van levensonderhoud en lonen is dan niet te realiseren, zodat het gehele prijssysteem via deze loonkosten in beweging blijft. Houdt men er rekening mee, dat behalve de twee gedemonstreerde time-lags er nog vele andere zijn en dat er op allerlei gebied nog achterstanden zijn die politiek niet aanvaard worden (stads-sanering, onderwijs, laagste inkomens), dan is het duidelijk dat er zeer sterke krachten zijn die zich tegen een opheffen van de inflatie verzetten.

Het aardoliebeleid van de Europese Gemeenschappen

Een stand van zaken

DR. K. J. M. MORTELMANS

Het aardoliebeleid moet door de Europese Gemeenschappen geregeld worden vanuit het EEG-verdrag. Sedert 1957 zijn, vooral ter gelegenheid van de pogingen tot integratie van de over het EEG-, EGKS- en Euratomverdrag verspreid ondergebrachte energiebronnen, door een Werkgroep Energie, samengesteld uit vertegenwoordigers van deze drie Gemeenschappen, voorstellen gedaan om tot een gemeenschappelijk aardoliebeleid te komen. Naar aanleiding van een vergadering van de Bijzondere Raad van Ministers van de EGKS te Rome werd op 21 april 1964 een overeenkomstprotocol getekend inzake energievraagstukken (Pb. 1099/64) 1), dat later in 1966 door de Commissie van de EEG uitgewerkt werd in een „eerste nota inzake het beleid van de Gemeenschap op het gebied van aardolie en aardgas” (AV EEG 1966, blz. 182). In 1967 nam de Raad akte van deze nota en stopte haar in de ijskast. In het najaar 1968 publiceerde de Commissie een „eerste oriëntatie voor een gemeenschappelijk energiebeleid” (AV EG 1968, blz. 257 - 263). Ook deze oriëntatie is evenwel een dode letter gebleven 2). Gezien de veranderde economische en politieke situatie heeft de Commissie in 1972 en 1973 tenslotte twee mededelingen aan de Raad voorgelegd betreffende de „noodzakelijke ontwikkelingen op het gebied van het gemeenschappelijk energiebeleid” (Suppl. Bull. 11/72) en betreffende „richtlijnen en prioritaire acties voor het communautair energiebeleid” (Suppl. Bull. 6/73).

De opzet van dit artikel is tweeledig. Enerzijds zullen de voorstellen van de Commissie en de Besluiten van de Raad betreffende aardolie besproken worden. Anderzijds zullen de recente ontwikkelingen op communautair vlak sedert de oliecrisis van 1973 belicht worden. Deze bijdrage valt dan ook uiteen in een deel betreffende het algemeen aardoliebeleid van de Gemeenschappen en een deel gewijd aan het crisisbeleid inzake aardolie.

De auteur van dit artikel is medewerker van het Europa Instituut van de Rijksuniversiteit te Leiden.

1. Het algemeen aardoliebeleid van de Europese Gemeenschappen

De drie belangrijkste facetten voor de totstandbrenging van een gemeenschappelijk beleid voor aardolie zijn in de eerste plaats de organisatie van een gemeenschappelijke markt, zodat er een daadwerkelijke concurrentie kan worden gewaarborgd. Verder moet er binnen de Gemeenschap vrij

Productiviteitsstijging

Een mogelijkheid voor inflatiebestrijding kan nog in de stijging van de arbeidsproductiviteit liggen. Maar omtrent de oorzaken van die stijging is veel duister. Zij houdt waarschijnlijk verband met onvoldoende geanalyseerde verandering in de structuur van de productie, zowel binnen de bedrijven als in de kwantitatieve verhoudingen tussen de bedrijfstakken. Men dient zich evenwel te realiseren, dat structurele veranderingen in die mate een mede door de inflatie gestuurd en misleid, een naorlogs verschijnsel zijn. *Hoewel onze generatie deze productiviteitsstijging als de meest normale zaak van de wereld beschouwt, is het historisch gezien een zeer ongewoon fenomeen.*

Laten wij evenwel hopen dat dit nog lang genoeg duurt zonder in een algemene chaos over te gaan, maar erop rekenen mogen wij zeker niet.

W. J. van de Woestijne

handelsverkeer zijn en moet er een gemeenschappelijke regeling worden vastgesteld voor de in- en uitvoer van aardolieproducten (Suppl. Bull. 6/73 blz. 7).

Gemeenschappelijke aardoliemarkt

Er bestaat geen waarachtige gemeenschappelijke aardoliemarkt in de Gemeenschap. Iedere lidstaat dopt zijn eigen boontjes. België bouwt in Feluy bij de Franse grens een olie-raffinaderij. Uitvoer naar Frankrijk is wegens het Franse aardoliemonopolie verboden. Bij de Nederlandse grens wilde België eveneens een raffinaderij neerzetten. Het overleg met Nederland over Ternaaien leidde echter voorlopig, evenmin als het project zelf, tot resultaten (zie vraag nr. 397/73 van de heer Notenboom, nog niet gepubliceerd in het Pb.).

Het voornaamste struikelblok voor de gemeenschappelijke markt is het Franse aardoliemonopolie. Volgens art. 37 EEG moesten de lidstaten hun nationale monopolies van commerciële aard geleidelijk aanpassen in die mate dat aan het einde van de overgangperiode (31 december 1969) elke dis-

1) Pb. is de afkorting van Publikatieblad van de Europese Gemeenschappen; AV is de afkorting van Algemeen Verslag over de werkzaamheden van de Gemeenschappen; Suppl. Bull. verwijst naar het Supplement van het Bulletin van de Europese Gemeenschappen; AV Med is de afkorting van Algemeen Verslag over het mededingingsbeleid. Al deze documenten zijn te verkrijgen bij de Staatsuitgeverij. 2) Voor een analyse van het energiebeleid van de Europese Gemeenschappen tot 1969 zie: *De fusie van de Europese Gemeenschappen*, uitgave van de Europese Beweging in Nederland, blz. 16 - 26.

criminatie tussen de onderdanen van de lidstaten wat de voorwaarden van de voorziening en de afzet betreft uitgesloten zou zijn. Ondanks herhaalde aanbevelingen van de Commissie (bijv. Pb. 2271/63, Pb. 1970 L 13/26) en vele vragen in het Europees Parlement (bijv. Pb. 1970 C 42/9, C 89/4, C 150/5) is het aardolie-monopolie nooit volledig aangepast (AV EG 1970 blz. 33). Anders dan betreffende een ander Frans monopolie namelijk inzake Thomasslakken (pb. 1973 C 45/13, 102/1), heeft de Commissie het nog niet aangedurfd een procedure op grond van art. 169 EEG, wegens het niet nakomen van verdragsverplichtingen, tegen Frankrijk aan te spannen 3). De Commissie heeft deze zaak nog steeds in onderzoek, zoals ze begin 1974 antwoordde op een vraag in 1971 gesteld door de heer Westerterp (vraag 135/71, nog niet gepubliceerd in het Pb.).

Naast dit monopolie kwamen er in Frankrijk ook nog op elkaar afgestemde gedragingen op de markt voor benzine en stookolie aan het licht, mogelijk in strijd met artikel 85 EEG betreffende de mededinging (Pb. 1973 C 102/3). Mede om deze moeilijkheden te voorkomen heeft de Commissie bij de Raad een voorstel voor een verordening ingediend betreffende de toepassing van het statuut van de Gemeenschappelijke onderneming op de activiteiten van de aardolie-industrie (Pb. 1971 C 106/3). De bescherming van de onafhankelijke dealers (Pb. 1973 C 116/8) moet, evenals de aandacht van de Commissie voor de aardolieprijzen (AV Med. 1972, blz. 77 - 80), ook in deze context van vrije mededinging worden gezien.

Andere Commissie-voorstellen inzake de organisatie van de aardolie-markt betreffen pijpleidingen. In 1968 heeft de Commissie bij de Raad een voorstel ingediend voor de onderlinge aanpassing der wettelijke voorschriften inzake technische veiligheidsvoorschriften bij de aanleg en de exploitatie van aardoliepijpleidingen (Pb. 1968 C 123/6). In antwoord op een vraag uit het Europees Parlement moest de Commissie evenwel bekennen, dat, gezien het feit dat de besprekingen over dit voorstel niet tot resultaat hebben geleid, zij haar voorstel ingetrokken heeft. Besprekingen in het Europees Comité voor Normalisatie hebben evenwel tot resultaat gehad dat binnenkort een nieuw voorstel ter zake kan worden verwacht (Pb. 1973 C 106/12). Een voorstel van verordening betreffende grensoverschrijdende pijpleidingen ligt nog bij de Raad (Pb. 1972 C 134/22).

Een van de weinige concrete verwezenlijkingen op aardoliegebied betreft mededelingen die de lidstaten aan de Commissie moeten doen betreffende de invoer van koolwaterstoffen (Pb. 1972 L 120/3, Pb. 1973 L 113/1, doc. COM (74) 40), betreffende investeringsprojecten van communautair belang (Pb. 1972 L 120/7, Pb. 1973 L 113/7) en betreffende de uitvoer van koolwaterstoffen (Pb. 1973 C 92/17, Pb. 1973 C 92/13). Deze mededelingen maken het mogelijk een overzicht op te stellen over de voorziening van de Gemeenschap.

Vrij intra-communautair aardolieverkeer

Sedert het einde van de overgangperiode zijn, behoudens de uitzonderingen in het EEG-verdrag voorzien, alle in- en uitvoerrechten en alle heffingen met gelijke werking verboden (zie artt. 9, 12, 13, 16 EEG). Hetzelfde geldt voor de kwantitatieve in- en uitvoerbeperkingen en maatregelen van gelijke werking (artt. 30, 31, 34 EEG). Voor de aardolie-sector werd evenwel een uitzonderingsregeling ingevoerd, met name steunende op artikel 115 EEG. Volgens dit artikel kan de Commissie lidstaten machtigen beschermende maatregelen te treffen door bijv. bepaalde produkten van de communautaire behandeling uit te sluiten. Tweemaal heeft de Commissie ondanks protesten van bijv. het Europees Parlement (bijv. Pb. 1970 C 66/5, Pb. 1971 C 20/3) een beschikking ten gunste van verschillende lidstaten uitgevaardigd (Pb. 1970 L 14/12, Pb. 1972 L 16/14).

Aanleiding voor de toepassing van artikel 115 EEG was de omstandigheid dat de invoer van aardolie in Frankrijk

afhankelijk was gesteld van een invoervergunning en dat in Duitsland, Italië en de Benelux-landen kwantitatieve beperkingen bestonden ten opzichte van landen met staats-handel. De aardolieprodukten, van oorsprong uit derde landen, en in de andere lidstaten in het vrije verkeer gebracht konden aldus van communautaire behandeling worden uitgesloten. De beschikking van 15 december 1971 was van toepassing tot en met 31 december 1973. De Commissie had ondertussen deze zaak aan een diepgaand onderzoek onderworpen (Pb. 1973 C 114/6), en was tot het besluit gekomen de beschikking van 15 december 1971 niet meer te verlengen. Frankrijk echter vroeg zelf aan de Commissie om voor haar de uitzonderingsregeling in stand te houden. Begin 1974 heeft de verantwoordelijke commissaris voor energievraagstukken, de Belg Simonet, de uitzonderingsregeling ten gunste van Frankrijk in feite er doorgedrukt. In afwachting van een formele beslissing werd de beschikking van 15 december 1971 stilzwijgend verlengd tot 28 februari 1974. Op die datum zal Frankrijk, als er niets meer tussenkomt, van de Commissie vergunning krijgen om aardolieprodukten komende van derde landen en in het vrije verkeer gebracht in de andere lidstaten, tot 30 juni 1974 van communautaire behandeling uit te sluiten.

Ook Italië heeft eind 1973 een beroep gedaan op de uitzonderingsregeling van artikel 115 EEG. Op 24 oktober 1973 vroeg de Italiaanse regering aan de Commissie de toestemming om aardolieprodukten vanuit Italië, langs de andere lidstaten, naar derde landen door te voeren. Deze beschikking werd door de Commissie, tijdens een werklunch op zaterdag 10 december 1973, goedgekeurd. Tot maart 1974 krijgt Italië een soort exportvergunning, steunend op een T 5 formulier, naar derde landen.

Deze beschikking werd nog niet in het Publikatieblad van de EG bekendgemaakt. Het is twijfelachtig of dit zal gebeuren. Volgens artikel 191 EEG moet van een beschikking alleen kennis gegeven worden aan hen tot wie zij gericht is, in casu de lidstaten. Recente rechtspraak van het Hof van Justitie 4) betreffende de directe werking van sommige beschikkingen maakt het echter noodzakelijk dat de gewone burger, en met name de dealers en consumenten, kennis kunnen dragen van deze tekst. Misschien kunnen deze zich op sommige artikelen van deze beschikking in rechte beroepen. Het niet-publiceren veroorzaakt aldus een ernstige tekortkoming in de rechtsbescherming.

De oliecrisis heeft in andere lidstaten het intra-communautaire verkeer ook op losse schroeven gezet. In de beleidsnota van de Nederlandse regering inzake de beperking van de gevolgen van de olieschaarste (Kamerstuk 12739 nr. 1 blz. 4) wordt een overzicht gegeven van de wegens de energiecrisis getroffen maatregelen. Er is onder meer sprake van het onder vergunning brengen van de export van ruwe aardolie en aardolieprodukten. Voor de EG-landen wordt evenwel door de Nederlandse regering het zgn. toutes licences accordées-systeem (TLA-procedure) toegepast. Deze werkwijze is in strijd met een recent arrest van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen 5). In de zaak 51-54/71 heeft het Hof namelijk bepaald dat ingevolge de artikelen 30 en 34 lid 1 EEG kwantitatieve beperkingen en maatregelen van gelijke werking zowel bij de invoer als bij de uitvoer tussen de lidstaten verboden zijn. Deze bepalingen staan „behoudens de in het gemeenschapsrecht zelf vervatte uitzonderingen, derhalve in de weg aan de toepassing in de intra-communautaire be-

3) Zie voor een interessante speculatie over het stilzitten van de Commissie en de houding van haar Nederlandse leden, *Nieuw Europa*, 1973, nr. 12, blz. 254.

4) Arrest van het Hof van Justitie van 6 oktober 1970, Grad tegen Finanzamt Traunstein, Jurisprudentie van het Hof van Justitie 1970, blz. 839 overwegingen 7 tot 9.

5) Arrest van het Hof van Justitie van 15 december 1971, International Fruit Company e.a. tegen Produktschap voor groenten en fruit, Jurisprudentie van het Hof van Justitie 1971, blz. 1177 overwegingen 8 en 9.

trekkingen, ener nationale wetgeving, waarbij, zij het zuiver formeel, het vereiste van in- of uitvoervergunningen of enig ander soortgelijk middel zou worden gehandhaafd". P. VerLoren van Themaat leidt uit dit arrest af dat onder dit „zuiver formeel" ook het TLA-systeem voor het interne verkeer van de Gemeenschap valt en derhalve in strijd is met de artikelen 30 en 34 lid 1 EEG 6).

Ook met betrekking tot de nieuwe lidstaten is er nog geen volledig vrij communautair verkeer. Wel zegt artikel 42 lid 1 Toetredingsakte dat de kwantitatieve in- en uitvoerbeperkingen tussen de Gemeenschap in haar oorspronkelijke samenstelling en de nieuwe lidstaten en tussen de nieuwe lidstaten onderling onmiddellijk bij de toetreding moesten worden afgeschaft. Artikel 42 lid 2 voegt daar evenwel aan toe dat de maatregelen van gelijke werking als zulke beperkingen uiterlijk op 1 januari 1975 moeten worden afgeschaft. De overwegingen van het hierboven vermelde arrest van het Hof van Justitie zijn op de in artikel 42 lid 2 Toetredingsakte vermelde relaties tot 1 januari 1975 dus nog niet van toepassing.

Vrij verkeer van aardolie met derde landen

Bij het einde van de overgangperiode heeft de Raad Verordening 2603/69 uitgevaardigd houdende de totstandbrenging van een gemeenschappelijke regeling voor de uitvoer (Pb. 1969 L 324/25). Het grondbeginsel van deze verordening is dat de uitvoer van de EEG naar derde landen vrij is, hetgeen betekent dat zij niet onderhevig is aan kwantitatieve beperkingen, met uitzondering van die welke overeenkomstig deze verordening worden toegepast. Ruwe aardolie ex posten 27.09 en 27.10 van het gemeenschappelijk douanetarief vallen onder de in bijlage opgesomde uitzonderingen. De Commissie heeft evenwel eind juli 1973 bij de Raad een voorstel van Besluit ingediend betreffende het verwijderen van deze produkten uit de uitzonderingslijst (Pb. 1973 C 92/17, C 92/21). Dit besluit is evenwel nog niet aangenomen.

Eenzelfde problematiek betreft de invoer van aardolieprodukten uit derde landen. Verordening 1025/70 houdende de totstandbrenging van een gemeenschappelijke regeling voor de invoer uit derde landen (Pb. 1970 L 124/6) maakt de in bijlage I opgesomde produkten vrij en dus niet onderworpen aan kwantitatieve beperkingen ten opzichte van de in bijlage II opgesomde derde landen. Ook nu weer ontbreekt aardolie in bijlage I. De Commissie heeft echter een voorstel van verordening bij de Raad ingediend om de produkten van de posten 27.09 tot 27.14 van het gemeenschappelijk douanetarief in bijlage I van Verordening 1025/70 op te nemen, met inachtneming van de hierboven omschreven mededelingsregeling (Pb. 1972 C 134/21, Pb. 1973 C 92/20). Deze ontwerpverordening is door de Raad nog niet aanvaard.

2. Het crisisbeleid inzake aardolie van de Europese Gemeenschappen

Maatregelen en voorstellen voor de oliecrisis

Het enige concrete resultaat van het in de inleiding vermelde overeenkomstprotocol inzake energievraagstukken van 21 april 1964 (Pb. 1099/64) betrof een richtlijn van de Raad van 20 december 1968 houdende verplichting voor de lidstaten om minimumvoorraden ruwe aardolie en/of aardolieprodukten in opslag te houden (Pb. 1968 L 308/14). Volgens deze richtlijn moeten de lidstaten alle passende maatregelen nemen om permanent een niveau voor de voorraden aardolieprodukten te handhaven gelijk aan ten minste 65 dagen gemiddeld binnenlands gebruik per dag in het voorafgaande kalenderjaar. Deze voorraad is voor sommige lidstaten, en uiteraard voor Nederland, opgeslagen in het Waterweggebied (Kamerstuk 12739 nr. 1 blz. 2). Op 19 december 1972 vaardigde de Raad een richtlijn uit waarbij de opslag op 90 dagen is gebracht (Pb. 1972 L 291/154). Deze maatregel werd genomen vanwege de wijzigingen die zich in de afgelopen jaren

Sociale stuurlij

Het optreden van het kabinet-Den Uyl is niet in overeenstemming met de verkiezingsbeloften van de progressieve partijen die deel uitmaken van dit kabinet. Voor dit paradoxale optreden bestaan twee mogelijke verklaringen. Omdat de eerste verklaring, volgens welke de ernst van de situatie het beleid rechtvaardigde, niet aannemelijk is, moet de verklaring elders worden gezocht. Die andere verklaring is dat de ambities van progressieve politici in wezen niet veel verschillen met die van rechtse machtshebbers. Problematisch voor de linkse politici wordt dan hoe hun machtsstreven is te verenigen met de door hen uitgedragen idealen van openheid, democratisering en medezeggenschap.

Deze spectaculaire stelling, verdedigd door Prof. Dr. J. A. A. van Doorn tijdens het congres „Crisis op de korrel" 1) van de Sociale Faculteit van de Erasmus Universiteit Rotterdam, bezorgde dit congres een golf van publiciteit. Verslaggevers van landelijke bladen, televisiereporters en kamerleden kwamen toesnellen om de sociaal-wetenschappelijke terechtstelling van de regering mee te maken.

Het met spanning tegemoet geziene vonnis is niet geveld. Dat kwam omdat het requisitoir van hoofd-aanklager Van Doorn berustte op diens interpretatie van een aantal „feiten" die, zoals tijdens het congres bleek, voor discussie vatbaar waren. Met name de beschuldigingen over het gebrek aan openheid en die over het indienen van de Machtigingswet moesten het in de discussie ontgelden.

Van Doorn had gesteld dat het handhaven van de „uiterste geheimzinnigheid" m.b.t. de cijfers over de energiecrisis in strijd is met het streven naar openbaarheid van gegevens. Een belangrijke veronderstelling die aan

hadden voorgedaan in de structuur van de aardolievoorziening van de Gemeenschap en vanwege het toegenomen risico dat door onderbreking van bepaalde voorzieningskanalen een aardolietekort zou ontstaan. Deze verhoging van de opslag moet uiterlijk op 1 januari 1975 tot stand gebracht zijn.

Deze richtlijnen zijn gebaseerd op artikel 103 EEG. Het vierde lid van dit artikel dat handelt over moeilijkheden die zich kunnen voordoen in de voorziening van bepaalde produkten werd, bij de onderhandelingen van het EEG-verdrag, mede ingevoegd wegens de Suez-crisis van 1956. In de eerste versie had dit artikel 103 EEG een meer dirigistisch karakter. Er werd onder meer gedacht aan maatregelen zoals minimum- en maximumprijzen, productiequota en distributiemaatregelen 7). Sommige delegaties vonden deze optiek veel te vergaand zodat een meer neutrale en meer algemene tekst werd ingediend, die in grote lijnen met de uiteindelijke versie van artikel 103 lid 1 tot 3 EEG overeenstemt. De oorspronkelijke bedoeling van artikel 103 EEG werd „verbannen" naar artikel 103 lid 4 EEG 8).

Vanuit deze achtergrond bekeken is het ook niet zo verwonderlijk dat de Commissie, steunend op dit artikel 103 EEG, bij de Raad een voorstel heeft ingediend voor een richtlijn betreffende maatregelen ter beperking van de nadelige gevolgen veroorzaakt door moeilijkheden bij de voorziening met aardolie en aardgas (Pb. 1972 C 134/23). Dit voorstel werd op 24 juli 1973 door de Raad in gewijzigde vorm overgenomen (Pb. 1973 L 228/1). Volgens deze richtlijn moeten

6) Sociaal Economische Wetgeving 1973, blz. 157.

7) P. Millet, *Le rôle de la coordination des politiques de conjoncture dans la construction européenne*, Cahiers de l'ISEA, nr. 108, 1960, blz. 95-96.

8) H. Burghard, *Einige Bemerkungen zu Art. 103 des EWG-Vertrages*, *Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft*, 1966 blz. 293.

deze bewering ten grondslag ligt, is dat de regering wordt geacht zelf over de benodigde gegevens te beschikken. Uit de congresbijdrage van de heer Schravemade van de Industriebond NVV bleek, dat men hier zijn twijfels over kon hebben. Tijdens een gesprek van de Industriebond met minister Lubbers was bijv. gebleken dat de regering het feit, dat een verschil van enkele dagen in een bepaalde periode grote verschillen in aanvoercijfers te zien kon geven, onvoldoende had verdisconteerd. Verder zei Schravemade dat de verschillen met de verwachte aanvoer voor 1974 waren te wijten aan de te optimistische ramingen van de gemeente Rotterdam. Uit zijn betoog kan de voorzichtige conclusie worden getrokken dat de regering zelf bepaald niet doorlopend optimaal was geïnformeerd. Voegt men hierbij dat enige „tactische” geheimhouding m.b.t. de Arabieren bepaald ook te verdedigen is, dan komt de paradox van Van Doorn duidelijk op losse schroeven te staan.

Een tweede argument van Van Doorn, het onnodig tot zich trekken van grote bevoegdheden door de regering via de Machtigingswet, werd bestreden door Prof. Dr. W. Albeda. Deze wees erop dat er sinds het begin van de boycot twee gevaren dreigden. De eerste calamiteit — de grote werkloosheid indien de boycot effectief zou blijken — is afgewenteld. Het tweede gevaar — een sterk aanwakkerende stagflatie door de prijsstijging van olie en grondstoffen — is nog niet bezworen. Omdat door de versnelling in de stagflatie de toch al kwetsbare arbeidsverhoudingen aanmerkelijk zouden kunnen verslechteren, meende Albeda dat de Machtigingswet als een noodzakelijk instrument voor een inkomensbeleid ad hoc moet worden gezien. Dit te meer omdat het „oude” juridische instrumentarium in de huidige crisis als onvoldoende moet worden beschouwd. Enkele andere argumenten van Van Doorn (de radicale ommekeer in het milieubeleid, het onder één hoedje spelen met de multi-

nationals) kwamen in de congresdiscussie minder naar voren, maar zijn al even controversieel.

Een belangrijk facet dat op het congres te weinig aandacht kreeg, werd aangesneden door het Tweede-Kamerlid mej. Barendregt. Zij was naar het congres gekomen in de verwachting dat daar een aantal sociale technieken, die de regering bij haar crisisbeleid had kunnen aanwenden, zou worden besproken. Die verwachting was, niet ten onrechte, gewekt door Prof. Van Maarseveen die had verkondigd dat de regering in de crisis-situatie het ouderwetse middel van wetten en sancties benutte terwijl geen gebruik was gemaakt van eigentijdse technieken. Dit alles onder het onbescheiden motto: de beste stuurder

Teleurstellend was dat op concrete vragen van mej. Barendregt geen duidelijke antwoorden kwamen. Weliswaar wisten de sociale stuurder te melden dat het Sociaal-Cultureel Planbureau in dit soort zaken een belangrijke rol kan vervullen, maar hoe deze instelling dit zal moeten doen, werd niet duidelijk.

Misschien dat de suggestie van Prof. Pen (in *Het Parool* van 30 januari jl.) mej. Barendregt op weg kan helpen. Uitgaande van het principe „Wie niet horen wil, moet maar voelen”, suggereerde Pen dat een zekere confrontatie met de nadelige gevolgen eigenlijk noodzakelijk is om de mensen de ernst van de situatie te laten inzien. Als de pomphouders vaak neen moeten verkopen, zullen de automobilisten vanzelf wel gaan bezuinigen. En als de pomphouders geen benzine meer van de oliemaatschappijen kunnen krijgen, zullen ze er wel voor passen de distributie te ontduiken.

Wim Franckena

1) De referaten van dit congres zijn afgedrukt in *Crisis op de korrel*, Universitaire Pers Rotterdam, 1974, 141 blz., f. 10.

de lidstaten alle passende maatregelen uitvaardigen om in geval van voorzieningsmoeilijkheden de veiligheidsvoorraden aan te spreken, vastgesteld bij de richtlijn van 20 december 1968. Verder moeten de lidstaten de noodzakelijke maatregelen nemen om het gebruik te beperken en de prijzen te beheersen. Deze richtlijn is evenwel geen handvat geweest om in communautair opzicht de crisis te keren. Deze richtlijn behoeft immers pas uiterlijk op 30 juni 1974 door de lidstaten te worden uitgevoerd.

Tenslotte heeft de Raad in zijn Energiezitting van 9 november 1973 aan de hand van een Commissie-voorstel van juli 1971 een verordening goedgekeurd betreffende het steunen van communautaire projecten in de sector koolwaterstoffen (Pb. 1973 L 312/1). Krachtens deze verordening kan de Gemeenschap steun verlenen aan projecten inzake werkzaamheden voor technologische ontwikkeling die rechtstreeks verband houden met de onderzoekings-, productie-, opslag- en vervoerwerkzaamheden die van kapitaal belang zijn voor de veiligstelling van de bevoorrading. Deze steun kan de vorm aannemen van een deelneming van de Commissie aan de financiering. De nodige kredieten kunnen onder meer door de Europese Investeringsbank worden verleend. De Commissie raadpleegt de lidstaten over de plannen en legt vervolgens aan de Raad een gemotiveerd advies voor, mogelijk vergezeld van een voorstel. De Raad besluit dan met algemene stemmen. Deze verordening trad de dag na de publicatie in het Publikatieblad van de Gemeenschappen in werking (14 november 1973).

Maatregelen en voorstellen sedert de crisis

In de loop van de maand november 1973 heeft de Commissie enkele voorstellen opgesteld om aan de aardoliecrisis het hoofd te kunnen bieden. Deze voorstellen, die voortvloeien

uit de „richtlijnen en prioritaire acties voor het communautair energiebeleid”, werden door energiecommissaris Simonet op 13 december 1973 in het Europees Parlement uiteengezet.

Ten eerste moet de bevoorrading verzekerd worden. Ook moet de Commissie, ten tweede, ingelicht worden over de aardoliebewegingen tussen de verschillende landen. Vervolgens moet er naar vervangende energiebronnen worden uitgekeken. Naast deze substitutie moet ook de consumptie worden beperkt en moet er een geharmoniseerd prijsbeleid worden gevoerd. In een afzonderlijke verklaring bij het slotcommuniqué van de topconferentie te Kopenhagen van 14 en 15 december 1973 9) werden sommige van deze voorstellen reeds meer concreet behandeld. Ter uitvoering daarvan heeft de Raad van Ministers op 17 en 18 december 1973 in beginsel overeenstemming bereikt over de oprichting van een Comité voor de Energie en over het verstrekken aan de Commissie door de lidstaten van inlichtingen bestemd voor het opstellen van volledige energiebalansen in de Gemeenschap. De taak en de structuur van dit Comité liggen nog niet volledig vast en de gegevens voor het opstellen van de balansen komen slechts moeizaam bij de Commissie binnen. Dit alles was het gevolg van het feit dat beide besluiten nog niet in rechte golden, maar slechts als een soort gentlemen's agreement werden toegepast. Het Verenigd Koninkrijk had namelijk de goedkeuring van de energiebesluiten gekoppeld aan de beslissing over de kredieten van het Regionaal Fonds. Het Verenigd Koninkrijk heeft tenslotte in de Raadszitting van 30 januari 1974 zijn voorbehoud laten varen. De beide besluiten zijn aldus formeel aanvaard.

Verder werd bij de aanvaarding van de Resolutie van 17

9) *Europa van Morgen*, 1973, blz. 451.

december 1973 betreffende het tegengaan van de prijsstijgingen en het handhaven van een hoog niveau van werkgelegenheid in de Gemeenschap (Pb. 1973 C 116/22) rekening gehouden met de prijsstijgingen en bevoorradingsmoeilijkheden voor aardolieproducten. Deze resolutie is aldus in zekere zin een aanvulling op het jaarverslag over de economische toestand van de Gemeenschap (Pb. 1973 C 107) dat door de Commissie voorbereid werd en door de Raad goedgekeurd zonder incalculering van de energiecrisis.

Begin 1974 heeft de Commissie bij de Raad enkele ontwerpbesluiten ingediend, die uiteenvallen in voorstellen betreffende de korte termijn en voorstellen voor maatregelen op lange termijn.

Eén ontwerp-besluit van de Raad betreft het intra-communautaire handelsverkeer in ruwe olie en aardolieproducten. Dit voorstel onderwerpt het handelsverkeer tussen de lidstaten betreffende sommige aardolieproducten aan de overlegging van een automatische vergunning (TLA-procedure), afgegeven door de lidstaat van herkomst zonder termijn of kosten en met een geldigheidsduur van maximaal één maand. Indien de Commissie vaststelt dat de olievoorziening van bepaalde lidstaten ernstig gevaar loopt, kan zij toestemming geven tot opschorting van de afgifte van deze automatische vergunningen. Het doel van deze maatregel is een evenwichtige voorziening binnen de Gemeenschap te waarborgen. De schaarstesituatie in de Gemeenschap heeft namelijk een soort zelfbehoudsreactie, door Helderling onlangs natiecentrisme genoemd, teweeggebracht. Daardoor komen de lidstaten hun verdragsverplichtingen onder meer wat betreft de maatregelen van gelijke werking als kwantitatieve beperkingen niet meer na. Het hoger geschetste voorbeeld van de toepassing door Nederland van de TLA-procedure op de andere EEG-landen is hiervan een voorbeeld. Een passieve solidariteit, onder meer steunend op artikel 5 EEG, is dan ook een minimumvereiste als uiting van gemeenschapszin. De Commissie poogt dit actief aan te vullen door zelf het heft in handen te nemen. Aldus heeft de Commissie gebruik gemaakt van de in het hoger vermelde arrest 51-54/71 voorziene mogelijkheid om uitzonderingen op de artikelen 30 en 34 lid 1 EEG in te voeren. Het feitelijk hanteren van het TLA-systeem wordt door dit ontwerpbesluit van de Commissie in gemeenschappelijke banen geleid en onder controle van de Commissie gebracht. Dit is noodzakelijk, want boven een bepaald niveau zullen nationale distributiemaatregelen zonder internationale coördinatie tot lekken en lacunes leiden. De onderlinge afhankelijkheidsgraad tussen de lidstaten is zo sterk dat grote verschillen in energievoorziening niet alleen concurrentie-distorsies doen ontstaan, maar in zekere zin de gehele economie van de lidstaten zwaar treffen (10).

Een ander voorstel voorziet in de mogelijkheid van de beperking van de uitvoer van aardolieproducten naar derde landen. De Commissie gaat hier kennelijk uit van de veronderstelling dat haar hoger vermeld voorstel (Pb. 1973 C 92/17, C 92/21) aangenomen is. Anders zou dit conjunctuurvoorstel zinloos zijn omdat het overeenstemt met de bestaande regeling. Twee voorstellen vragen aan de lidstaten om maatregelen te treffen tot beperking van het energieverbruik in de Gemeenschap en tot vermindering van het gebruik van aardolieproducten. Een vijfde voorstel tenslotte betreft de publicatie van de aardolieprijzen. Dit voorstel houdt in dat de lidstaten maandelijks vertrouwelijk aan de Commissie mededeling doen van de gemiddelde waarde van de import van ruwe aardolie en dit per land van herkomst en per onderneming. Deze transparantie van de markt moet mogelijk maken vast te stellen dat bijv. in België geraffineerde producten in België goedkoper verkocht worden dan in de Bondsrepubliek. Indien op grond van deze informaties blijkt dat er overdreven prijsverschillen zijn of speculatieve bewegingen die het marktevenwicht van de Gemeenschap verstoren, zal de Raad op voorstel van de Commissie de nodige maatregelen nemen. Deze vijf voorstellen (zie COM(74)20 def, doc. COM (74) 40 def.) moeten gelden voor een periode

van zes maanden. Op initiatief van Duitsland heeft de Commissie tenslotte bij de Raad van Ministers van 4 en 5 februari 1974 een voorstel ingediend tot schorsing van de invoerrechten van sommige lichte oliën (post 27.10 A III b van het GDT), gasoliën (27.10 C I c) en stookoliën (27.10 C II c). Deze maatregel zou vanaf 1 maart 1974 tot en met 31 augustus 1974 gelden. Duitsland stelde een volledige schorsing voor, zonder kwantitatieve beperkingen, om op deze manier de prijsstijgingen van deze producten wat af te remmen. De Commissie verkoos evenwel tariefcontingenten in te voeren. Zij achtte het namelijk niet handig de schorsing onbeperkt door te voeren, omdat zij aldus een onderhandelingswapen uit handen gaf met het oog op latere besprekingen met de OPEC-landen. Door deze schorsing zouden de autonome invoerrechten van deze aardolieproducten verlaagd worden van 3,5% tot 0%. Bij het vaststellen van het Gemeenschappelijk Douanetarief (GDT) op 28 juni 1968 had de Raad ten andere de invoerrechten voor deze producten al verlaagd van (nominaal) 10-14% tot 3,5%. De invoer van ruwe aardolie (post 27.09 GDT) was en is vrij (Pb. 1974 L 1/124).

Ook voor de langere termijn zijn er reeds ontwerpen. In een mededeling van de Commissie aan de Raad van 9 januari 1974 (SEC (74) 68 def.) handelt de Commissie over de samenwerking met de Verenigde Staten op het gebied van de energie. Mede naar aanleiding daarvan is de Raad in zijn zitting van 14 en 15 januari 1974 overeengekomen dat de Gemeenschap positief zal reageren op de uitnodiging van de president van de VS om deel te nemen aan de conferentie van de voornaamste olieproducerende landen op 11 februari 1974 te Washington. De Gemeenschap is op deze vergadering vertegenwoordigd door de voorzitters van Raad en Commissie.

De Commissie heeft eind januari haar houding bepaald. Mede op basis hiervan heeft de Raad op 4 en 5 februari 1974 het Gemeenschapsstandpunt geformuleerd. De kern van het onderhandelingsmandaat houdt in dat de Gemeenschap haar vrijheid van handelen wil behouden zowel tegenover de Verenigde Staten, als tegenover de OPEC-landen. Vooral Frankrijk wil deze conferentie niet gebruiken als een breed forum om met de VS te praten over economische en monetaire problemen. Mede op aandringen van Nederland, wil de Gemeenschap de bijeenkomst van Washington niet aangrijpen als aanleiding voor het vaststellen van een actieprogramma tegen de OPEC-landen. De vergadering van Washington moet aldus volgens de Gemeenschap als voorbereiding worden gezien voor volgende ontmoetingen met de OPEC- en ontwikkelingslanden.

Verder worden er door de Commissie voorstellen voorbereid om tot een nieuw soort relatie te komen tussen de Gemeenschap en de olieproducerende en -exporterende landen. De bedoeling is een opbodpolitiek tussen de afzonderlijke landen en de OPEC-landen tegen te gaan. Vele lidstaten proberen hun eigen bevoorradingsveilig te stellen, zoals Frankrijk dat wapens wil verkopen aan Saoedi-Arabië in ruil voor aardolie. Er zou een grotere samenwerking en coördinatie moeten ontstaan tussen de lidstaten en de OPEC-landen. In een mededeling aan de Raad van 25 januari 1974 ontvouwt de Commissie een soort „voor-wat-hoort-wat-doctrine”. In ruil voor technische hulp en investeringen vraagt de Commissie van de olieproducerende landen stabiele prijzen en regelmatige levering. Ook heeft de Raad in de bijlage bij het slotcommuniqué van de top van Kopenhagen de opdracht gekregen een globaal Gemeenschapsprogramma vast te stellen van vervangende energiebronnen. Concrete resultaten zijn er nog niet op dit punt. Wel heeft de Commissie op 31 januari 1974, in uitvoering van het besluit van 17 december 1973 en 30 januari 1974 betreffende de energiebalansen, een rapport aangenomen (doc. SEC (74) 47 def.) over de voorzienbare gevolgen van de energieschaarste op productie, werkgelegenheid enz.

10) Deze overwegingen werden ontleend aan de berichten van de redactie van Sociaal Economische Wetgeving, 1973, blz. 655.

Sponsors en bureaus

Een kritiek op Koopmans' oratie

DRS. P. J. EIJGELSHOVEN*
DRS. C. G. M. STERKS

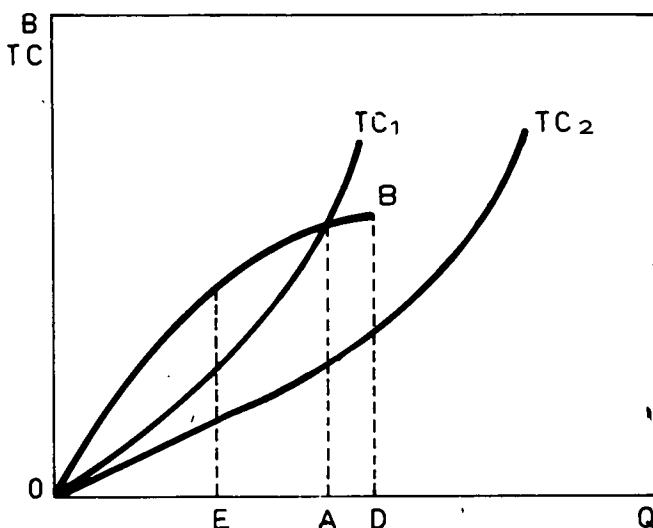
Prof. Dr. L. Koopmans is in zijn inaugurele rede tot de conclusie gekomen, dat het budgettaire gedrag van de ambtelijke dienst leidt tot een overproductie aan overheidsvoorzieningen 1). Dat kan misschien wel zo zijn, maar niet op grond van zijn redenering. Tegen Koopmans' redenering bestaan twee bezwaren; zij gaat uit van een onbewezen gedragspatroon (en zonder dit gedragspatroon is het model onbepaald) én zij laat geen normatieve conclusie toe. Terloops geeft Koopmans óók nog een verkeerde interpretatie van de wet van Parkinson. Deze bezwaren zullen hieronder worden toegelicht.

Koopmans onderscheidt twee grote beslissers: sponsors (kabinet en parlement) en bureaus. Hun gedrag beschrijft hij aan de hand van het volgende model 2).

$$\begin{aligned} B &= a.Q - b.Q^2 & 0 < Q \leq a/2b & \dots\dots\dots (1) \\ TC &= c.Q + d.Q^2 & 0 \leq Q & \dots\dots\dots (2) \\ B &\geq TC & & \dots\dots\dots (3) \end{aligned}$$

Vergelijking (1) is de budget-output-functie. Deze geeft de bedragen weer, die de sponsor voor de verschillende outputs (Q) over heeft. Vergelijking (2), de cost-output-functie, geeft de kosten die een bureau moet maken om bepaalde outputs te produceren. Vergelijking (3) geeft volgens Koopmans de randvoorwaarde weer die zegt dat het budget in ie-

der geval toereikend moet zijn om de door de sponsor verwachte output te kunnen financieren. Dit model heeft Koopmans weergegeven in de bijgaande figuur.

Vervolgens voert Koopmans een gedragshypothese in: de bureaus streven naar budgetmaximalisatie. Dit betekent volgens hem, dat de bureaus zo hoog mogelijk op de B-curve willen komen. Is de cost-output-functie TC_1 van toepassing, dan resulteert volgens hem hieruit een output gelijk aan OA. Is TC_2 de relevante cost-output-functie, dan zal de output aan overheidsvoorzieningen OD bedragen 3).

Uit dit gedragsmodel trekt Koopmans de conclusie dat de feitelijke output die door de bureaus wordt voortgebracht aanmerkelijk groter is dan het optimale niveau. Het optimale niveau wordt door hem gedefinieerd als het punt waarbij het verschil tussen de budget-outputfunctie en de cost-outputfunctie maximaal is (punt E). In punt E zou dus noch sprake zijn van overproductie, noch van onderproductie van collectieve goederen. Daar zou de grote allocatie (die tussen particuliere goederen enerzijds en collectieve goederen anderzijds) optimaal zijn.

In deze redenering doet Koopmans het voorkomen alsof het bureau de output vaststelt. In werkelijkheid is het de sponsor die het budget vaststelt met daarbij soms Q, maar

Tijdschema voor besluitvorming

Volgens het tijdschema vastgesteld bij de top van Kopenhagen moesten alle Commissie-voorstellen vóór 31 januari 1974 bij de Raad ingediend zijn. De Raad werd door de staatshoofden en regeringsleiders uitgenodigd om op de kortst mogelijke termijn en in beginsel vóór 28 februari 1974 besluiten te nemen ten einde een ordelijke functionering van de gemeenschappelijke energiemarkt te verzekeren. De Commissie heeft, zoals hoger geschetst, zeer vele voorstellen ingediend voor afzonderlijke maatregelen. Een algemeen plan voor de ontwikkeling van een communautair energiebeleid dat door het Europees Parlement wordt geëist 11), kan uit deze ontwerpen evenwel niet worden afgeleid. Hoewel het nog steeds noodzakelijk blijft een geïntegreerd beleidsprogramma op energiegebied op te stellen, hebben kortetermijnmaatregelen toch voorrang. De maand februari 1974 zal uitmaken of de Raad deze keer eindelijk de eerste belangrijke beslissingen op energiegebied kan nemen.

K. J. Mortelmans

11) Zie het goede verslag Normanton nopens de mededeling van de Commissie inzake een eerste tenuitvoerlegging van richtlijnen voor een communautair energiebeleid, Europees Parlement Zittingsdocumenten 1973-74, doc. 220/73.

* De auteurs zijn wetenschappelijk medewerkers bij de Faculteit der Rechtsgeleerdheid aan de Rijksuniversiteit te Groningen.

1) Prof. Dr. L. Koopmans, *Beheersing van de overheidsuitgaven*, Kluwer-Deventer 1973, blz. 9. Tevens afgedrukt in *Openbare uitgaven*, december 1973.

2) De vergelijkingen (1) - (3) vormen eigenlijk niet het volledige model, want daar heeft Koopmans de gedragsvergelijking niet in opgenomen.

3) Bij output OD heeft de B-functie haar maximum.

soms ook niet (het is immers een bekende klacht, dat men zich in het parlement nauwelijks bekommert om de produktie die via de uitgaven wordt bereikt). Als het zó gaat komt er geen snijpunt $B = TC$ uit de bus maar een punt, dat niet uit de figuur valt af te leiden.

In het geval de sponsor op de hoogte is met de ligging van de TC-curve kan men zeggen dat de feitelijke begroting ligt op deze curve. Koopmans meent dat de sponsor geen informatie heeft over de ligging van de kostencurven, hij bewijst dat echter niet. Maar ook al zou de sponsor geheel onwetend zijn op dit punt, dan nog mogen we niet zeggen dat het bureau Q vaststelt.

Ons tweede punt van kritiek komt neer op het volgende. Koopmans noemt punt E het punt waar de grote allocatie optimaal is. Dit is alleen te begrijpen wanneer we de TC-curve opvatten als een maatschappelijke kostenfunctie en de B-curve opvatten als een maatschappelijke batenfunctie. Dan geldt immers, dat in punt E de marginale maatschappelijke baten gelijk zijn aan de marginale maatschappelijke kosten. De cost-output-functie moet dan tevens de budget-functie weergeven. Er is geen enkele reden om aan te ne-

men, dat de budget-output-functie bij Koopmans de maatschappelijke baten weerspiegelt. Zijn budget-output-functie resulteert uit het gedrag van de sponsor. Dit gedrag wordt gekenmerkt door conflictminimalisatie. Waarom zou deze functie, die tot stand komt door conflictminimalisatie tevens de maatschappelijke baten moeten weerspiegelen?

Ons laatste punt van kritiek betreft de interpretatie die Koopmans geeft van de wet van Parkinson. Koopmans associeert deze wet met een overproduktie aan overheidsvoorzieningen in de zin van een te grote output 4). Dit is onjuist. Parkinson doet geen uitspraak over de hoogte van de output, maar over de hoogte van de input(kosten). Hij zegt alleen dat de tendens bestaat tot het steeds groter worden van de input ongeacht de hoogte van de output 5).

P. J. Eijgelshoven
C. G. M. Sterks

4) L. Koopmans, op cit., blz. 9.

5) C. N. Parkinson, *Parkinson's Law*, John Murray, 1958, blz. 5. W. A. Niskanen jr., *Bureaucracy and Representative Government*, Aldine-New York, 1971, blz. 41 en 71.

Ontwikkelingskroniek

Chili (ID)*

DRS. P. TERHAL

Alleen al omdat de Chileense betalingsbalans op het eind van de jaren zestig wel als de Achillespees van Chili werd beschouwd 1), was het van meet af aan duidelijk dat de buitenlandse betrekkingen een belangrijke factor zouden kunnen vormen voor het welslagen of mislukken van de politiek van de Volksfrontregering. Een centrale doelstelling hiervan was het veilig trachten te stellen van de politieke en economische soevereiniteit van Chili 2).

Het werd spoedig duidelijk dat dit uitgangspunt tot een botsing met de Verenigde Staten zou kunnen leiden. Nixon en Kissinger waarschuwden Allende in november 1970, dat het voor de VS onaanvaardbaar zou zijn; wanneer er bij een eventuele nationalisatie van Amerikaanse eigendommen onvoldoende of geen vergoedingen zouden worden betaald.

Kissinger verklaarde tijdens een „deep background briefing” voor de Amerikaanse Nationale Veiligheidsraad in september 1970:

„Als Allende het zou halen, zou er na Chili een communistische regering komen in Argentinië, Bolivia en misschien in Peru. Het aan de macht komen van Allende brengt ernstige problemen met zich mee voor onszelf

en voor onze macht in Latijns-Amerika, en natuurlijk voor het westelijk halfrond, met name Frankrijk en Italië, op wie het Chileense voorbeeld inspirerend zou kunnen werken. Daarom is een socialistisch Chili voor de VS onaanvaardbaar” 3).

Het conflict met de VS heeft belangrijke gevolgen gehad voor de feitelijke ontwikkeling van Chili vanaf 1970. Twee elementen zullen nader worden bekeken: het koper en de kredieten.

Het koper

Koper is het belangrijkste exportproduct van Chili. In 1964 was het aandeel van koper in de totale exportopbrengsten 60%, daarna steeg het tot 79% in 1970 en is sindsdien niet gedaald. Chili neemt ongeveer 12% van de wereldproduktie voor zijn rekening.

De nationalisatie der kopermijnen heeft een lange voorgeschiedenis. In 1952 reeds was Allende kandidaat voor de Chileense presidentsverkiezingen. Eén van zijn programmapunten was de nationalisatie van de kopersector. Ook in 1964 was het tegengaan van de buitenlandse invloed in de kopersector inzet geweest in de presidentsverkiezingen.

Weer was een der voornaamste programmapunten van Allende, senator en presidentskandidaat van het Volksfront, algehele nationalisatie. Frei, de kandidaat voor de Christendemocraten, die de verkiezingen won, stond „chilenisatie” voor, welke hij spoedig na de verkiezingen ten uitvoer bracht. Dit betekende overname door de staat van 51% van de aandelen van Braden Copper Corporation, een dochteronderneming van Kennecott, benevens een uitbreiding van de betreffende kopermijn, El Teniente, de grootste ondergrondse kopermijn

* Deel I verscheen in *ESB* van 16 januari jl. blz. 53 t/m 56. De auteur is medewerker bij de Afdeling Balanced International Growth van het Nederlands Economisch Instituut en van het Centrum voor Ontwikkelingsprogrammering van de Erasmus Universiteit Rotterdam. Zowel deel I als deel II zijn à titre personnel geschreven.

1) Zie: Jorge Cauas, *Short term economic theory and policy: the Chilean case 1964-1972*, Instituto de Economía - Universidad Católica de Chile, april 1972.

2) Zie: J. Ann Zammit ed., *The Chilean Road to Socialism*, Institute of Development Studies, University of Sussex; 1973.

3) Geciteerd door Jan v.d. Putten in *De Tijd*, 17 november 1973, overgenomen uit *Le Monde Diplomatique* 12 november 1973.

ter wereld. Daarnaast werden afzonderlijke overeenkomsten met twee andere Amerikaanse moedermaatschappijen gesloten (de Cerro Corporation en de Anaconda-groep), welke voorzagen in de oprichting van twee nieuwe dochtermaatschappijen (Sociedad Minera Andina en Campa nia Minera Ex tica), waarvan de Chileense overheid 25% van de aandelen nam. Twee andere bestaan de dochtermaatschappijen van de Anaconda-groep (Chile Exploration Corporation en El Salvador) zouden worden uitgebreid 4).

Op dit totale programma is nogal wat kritiek uitgeoefend. De Chileense onderhandelaars bleken achteraf veel concessies te hebben gedaan aan de Amerikaanse ondernemingen, zoals o.a. blijkt uit de gedetailleerde kosten-batenanalyse van het chilenisatieprogramma door Keith Griffin 4). Keith Griffin geeft een vergelijkende analyse tussen een eventuele algehele nationalisatie zoals Allende toen reeds voorstond en het chilenisatieprogramma van Frei. Onder bepaalde veronderstellingen 5) blijkt de algehele nationalisatie een „net present value” voor de Chileense economie in te houden welke bijna vijf keer zo groot is als die der chilenisatie.

In juli 1971 werd de nationalisatie van de buitenlandse koperexploitatiebezigingen door het Parlement met eenparigheid van stemmen bekrachtigd. Deze op zichzelf opmerkelijke eensgezindheid wordt begrijpelijk, als men bedenkt, dat sinds 1920 alle bekende koperreserves en alle belangrijke kopermaatschappijen in Amerikaanse handen waren, hetgeen tot steeds sterker wordende onvrede in brede lagen van de Chileense samenleving leidde. Tevens werd de „Allende-doctrine” aanvaard, waarbij de overdadige winsten die waren gemaakt, zouden worden afgetrokken van de te betalen schadeloosstellingen 6).

Op 28 september 1971 stelde Allende als „buitensporige winsten” de volgende bedragen vast voor drie van de vijf te nationaliseren kopermaatschappijen: Chile Exploration \$ 300 mln., El Salvador \$ 64 mln. en El Teniente \$ 410 mln. Deze bedragen waren vastgesteld op grond van vergelijking met de winsten, welke de betreffende concerns elders in de wereld hadden behaald. Als een redelijke winst werd beschouwd een percentage van 12% per jaar van het geïnvesteerde vermogen 7).

Nu waren er inderdaad niet onaanzienlijke winsten gemaakt. Percentages van 100-200% op het geïnvesteerde kapitaal werden voor de jaren 1967-1970 berekend voor Kennecott. De drie Amerikaanse dochterondernemingen Braden Copper Co., Chile Exploration Co. en El Salvador, werden geacht te zamen een bedrag van \$ 388 mln. schuldig te zijn aan de Chileense regering. Aan de twee andere Amerikaanse maatschappijen (Ex tica en Andina) werd wel

schadeloosstelling betaald (resp. \$ 10 mln. en 18 mln.).

De VS hebben vastgehouden aan de eis tot schadeloosstelling. Hierbij is ook het volgende van belang:

- Chili moest wel de schulden afbetalen die de genationaliseerde bedrijven op hun passief hadden op het ogenblik van de nationalisatie (\$ 700 mln.) 8).
- De mijnen verkeerden — naar verluidt — in slechte staat, omdat de Amerikaanse maatschappijen de nationalisatie zagen aankomen en roofofbouw hebben gepleegd 8) 9), wat de waarde van de mijnen bij overname verminderde.

Inmiddels was de situatie voor Chili wat het koper betreft er niet beter op geworden. De wereldmarktprijs van koper was aanzienlijk gedaald. Door de allesoverheersende positie van het koper in de exportopbrengsten, was dit van grote betekenis voor de betalingsbalanspositie.

Tabel 1. Ontwikkeling van de wereldmarktprijs van koper (jaargemiddelde) in US dollarcenten/pound (London Metal Exchange)

1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972 a)	1973 a)
58	66	50	60	66	64	48	50	70

a) Eigen schatting op basis van verspreide gegevens.
Bron: K. Takeuchi, „CIPEC and the Copper Export Earnings of Member Countries”, in „The Developing Economies”, maart 1972, Tokio.

Deze daling in de koperprijzen (tabel 1) wordt op verschillende manieren verklaard. Sommigen wijten haar aan dumping van strategische voorraden door de VS. Anderen noemen deze verkopen noodzakelijk in verband met de beëindiging van de oorlog in Vietnam en de betalingsbalanspositie van de VS. Ook wordt gewezen op een recessie in de wereldeconomie in 1970 en 1971, waardoor de prijsdaling zou zijn veroorzaakt.

Ook werd Chili bij zijn koperexport de voet dwars gezet door de Amerikaanse bedrijven, met name door Kennecott 10). De productie van koper in Chili was in 1970 540.000 ton. In de vroegere Amerikaanse mijnen nam de productie in 1971 met 6% toe, maar in 1972 slechts met 3,9%. Als oorzaken van deze teleurstellende produktiegroei over 1972 worden de volgende factoren genoemd:

- stakingen van leidinggevend personeel, dat voor een groot deel aan de zijde van de oppositie stond;
- vertraging in de levering van vitale machine-onderdelen uit de VS;
- politieke benoemingen in de leiding van de mijnen.

In 1973 tenslotte werd de productie door arbeidersstakingen ondermijnd. De funeste langdurige staking in El Teniente ontstond, toen de regering weigerde aan bepaalde looneisen van de arbeiders tegemoet te komen, omdat dit de verschillen in beloning tussen de goed betaalde koperarbeiders en de arbei-

ders in andere bedrijven nog groter zou hebben gemaakt 11).

De Chileense regering heeft getracht aan de ongunstige situaties het hoofd te bieden. Naast maatregelen om de binnenlandse oorzaken van de produktiedaling weg te nemen, wilde zij de verwerking van het kopererts meer binnenslands laten plaatsvinden, waardoor de prijsdaling van ruw koper kon worden ontlopen. Verder heeft zij getracht door overleg met andere producenten, Peru, Zambia en Zaïre (die samen met Chili 40% van de koperproductie voor hun rekening nemen en zich verenigd hebben in de CIPEC) tot produktiequoten te komen, om de wereldmarktprijs te doen stijgen. Beide maatregelen hadden weinig resultaat. Een prijsminimum van 53 dollarcent per pound koper, in 1973 door de CIPEC ge ist, werd door de feitelijke ontwikkelingen achterhaald; de prijzen trokken in 1973 weer flink aan en bewegen zich nu rond de 70 dollarcent per pound.

Kredieten en ontwikkelingsleningen

De regering Allende nam van de vorige regeringen een grote buitenlandse schuld over, die wordt geschat op \$ 4 mrd. 2). Dat betekende dat eind 1971 van de ex-

4) Zie: Keith Griffin, *Underdevelopment in Spanish America*, Londen, 1969.

5) Deze veronderstellingen zijn (kort samengevat):

a. De kopermaatschappijen zouden in 1964 genationaliseerd zijn op basis van de boekwaarde (1963) van hun geïnvesteerd kapitaal.
b. De effici ntie van de bedrijven zou van de nationalisatie geen nadelig effect ondergaan, en alle winsten zouden voortaan aan de Chileense regering toevallen.

c. Dezelfde uitbreiding (door nieuwe investeringen) als vervat in het chilenisatieprogramma, zou ook na algehele nationalisatie hebben plaatsgevonden.

6) Dit lijkt minder in strijd met het internationale recht dan de „getroffen” maatschappijen beweren. Dat bij het bepalen van wat „appropriate compensation” is een rol toevallt aan de „algemene rechtsbeginselen”, welke in art. 38 van het Statuut van het Internationale Hof van Justitie als bronnen van volkenrecht zijn erkend, is in 1963 door prof. W. Friedman van Columbia University gesteld in een artikel „The uses of 'general principles' in the development of international law”, *American Journal of International Law*, 1963, blz. 279-299. Friedman noemt in dit verband uitdrukkelijk „unjust enrichment” als een factor welke mede bepalend kan zijn voor de vaststelling van „appropriate compensation” (informatie ontleend aan *Chili-informatie*, Sjaloom, Odijk, september 1973).

7) Toespraak van de Chileense vertegenwoordiger bij de Wereldbank in: 1972 Annual Meetings of the Board of Governors, Summary proceedings.

8) Inca „Koper in Chili”, *Streven*, februari 1972.

9) Zie: De 'mislukking' van Allende, *Streven*, november 1973.

10) Zie o.a. *Chili-informatie*, Sjaloom, Odijk, september 1973.

11) Zie de beide artikelen van Frieda Hermans in *Streven*: Chileense mijnwerkers aan het woord, februari 1972, en De 'mislukking' van Allende, november 1973.

portopbrengsten (\$ 962 mln.) meer dan 30% moest worden bestemd voor rente en aflossing 7). Voor 1972 werd dit bedrag bijvoorbeeld geschat op \$ 400 mln. 2).

Door de tegenvallende koperprijzen en stagnerende koperproductie sloeg het voorspelde overschot op de betalingsbalans voor 1971 om in een tekort. Deze tegenvallers werden in totaal becijferd op \$ 200 mln. voor 1971 en nog eens \$ 300 mln. voor 1972 2). In 1971 namen de nationale reserves sterk af (tabel 2).

Tabel 2. Nationale reserves van Chili (eind van de periode)

1969	1970	1971			
		I	II	III	IV
344	367	341	299	239	221

In mln. US \$
Bron: IMF, *International Financial Statistics*, 1972.

Eind 1972 moest de minister van Financiën verklaren, dat de nationale reserves minder dan \$ 80 mln. bedroegen.

Tegenvallende exportopbrengsten gecombineerd met een verdubbelde invoer van voedsel en de zware schuldenlast waren hier „debet” aan. Maar ook de stagnatie van de kredieten, welke in de gegeven omstandigheden een effectief middel bleek om Chili in grote moeilijkheden te brengen.

Op 19 januari 1972 had Nixon officieel verklaard, dat de VS hulp onthouden aan landen, die een aanzienlijk belang van de VS onteigenen zonder redelijke schadeloosstelling te geven 12). Daarmee werd de spoedig na Allendes verkiezing ingetreden drastische vermindering in de kredietverlening officieel bevestigd. Zelfs de kortlopende kredieten vanuit de VS aan Chili liepen sterk terug. Reeds in augustus 1971 had de Export-Import Bank, die een belangrijke rol vervult bij het verstrekken van kortlopende leningen ter financiering van de invoer van Amerikaanse goederen in Chili, bekend gemaakt, dat Chili geen leningen of garanties meer van de bank kon verwachten 12). Hierop reduceerden ook een aantal andere particuliere banken hun kredietverlening. Dit had een ernstig vertragend effect op de levering van vervangende onderdelen voor machines uit de VS, vooral voor de kopermijnen en voor de transportmiddelensector. Dit verminderde echter ook de omvang van de invoer uit de VS: terwijl normaal ongeveer 40% van de Chileense invoer uit de Verenigde Staten kwam, was dit in 1972 minder dan 20% 12). Het belang van de kredietverlening vanuit de VS blijkt als men bedenkt, dat toen de Volksfrontregering aan het bewind kwam, meer dan driekwart van alle kortlopende leningen aan Chili afkomstig was van Amerikaanse leveranciers en banken.

Sinds 1966 ontving Chili \$ 540 mln.

Alle bankzaken
70 vestigingen
in Nederland
Affiliatie te New York

(I.M.)

aan ontwikkelingsleningen van de Agency for International Development (AID), de belangrijkste Amerikaanse overheidsinstelling voor leningen aan ontwikkelingslanden. In 1970 leende de AID Chili \$ 15 mln.; na 1970 in het geheel niets meer. Verder hebben sinds de verkiezing van Allende tot 1973 zowel de Wereldbank als de Inter-Amerikaanse Ontwikkelingsbank Chili geen nieuwe leningen meer verschaft 12).

Opmerkelijk is de houding van de Wereldbank, welke fel gehokeld werd door de Chileense vertegenwoordiger op de jaarvergadering van de Bank in 1972. Volgens de Chileense vertegenwoordiger was door de leiding van de Bank aan Chili meegedeeld, dat het tot het beleid van de Wereldbank behoorde geen leningen te verstrekken aan landen welke met andere lidstaten in conflict verkeerden inzake de nationalisatie van buitenlandse vestigingen. De Chileense vertegenwoordiger erkent, dat de Bank zich geplaagd ziet voor een moeilijk dilemma: aan de ene kant de „wenselijkheid” om belangrijke donorlanden niet „voor het hoofd te stoten”, aan de andere kant de taak om mee te helpen aan sociale verandering en economische groei. Maar de leiding van de Wereldbank zou — aldus de Chileense afgevaardigde — een historische fout begaan, als men niet alles in het werk zou stellen — inclusief het zoeken naar andere „mechanismen voor fundraising” — om de onpartijdigheid en het multilaterale karakter van de Bank te verdedigen tegen pogingen van lidstaten om de Bank als instrument van bilaterale politiek te gebruiken.

Niet alleen heeft de Bank zelf geen kredieten aan Chili verstrekt — zelfs niet voor een paar belangrijke reeds uitgewerkte projecten 7) — maar haar houding heeft de kredietwaardigheid van Chili verder ondermijnd, en Allendes morele positie ondergraven zowel in binnen- als buitenland. Pas enkele weken voor de putsch heeft de Bank besloten deze houding te herzien. Een aantal landen hebben in het voetspoor van de VS en de Wereldbank de hulpverlening aan Allende verminderd. In een rede voor de VN in 1972 sprak Allende over

een reductie van toegezegde hulp ter grootte van \$ 320 mln. Tabel 3 vermeldt de netto ontwikkelingshulpontvangsten, vermeld in het 1973 Review van de Development Assistance Committee (DAC) van de OECD.

Tabel 3. Ontwikkelingshulpontvangsten van Chili (mln. dollar)

	1969	1970	1971	1972
Netto bilateraal	71.4	52.0	20.6	32.6
Netto multilateraal	3.3	4.9	6.7	7.3
Totaal	74.4	56.9	27.3	39.9

Dit zijn de feitelijke ontvangsten en niet de in die jaren afgesloten leningen zelf. Deze vindt men in tabel 4, althans wat betreft de bilaterale officiële ontwikkelingshulp.

Tabel 4. Afgesloten leningen (netto off. bilaterale ontwikkelingshulp) (mln. dollar)

1969	1970	1971	1972
100.46	122.49	93.94	82.62

Men moet hier overigens bij bedenken, dat Chili daarnaast ook nog wel „commerciële” leningen zal hebben afgesloten, die niet worden beschouwd als officiële ontwikkelingshulp.

Een belangrijk gegeven vormt verder de totale netto „stroom van middelen”, waaronder vallen elke ontwikkelingshulp, alle officiële leningen, private export-kredieten, particuliere investeringen, netto-giften en leningen van multilaterale instellingen (zie tabel 5). Opvallend zijn de cijfers voor 1971 en 1972.

Tabel 5. Netto stroom van middelen naar Chili (mln. dollar)

1969	1970	1971	1972
230.65	113.39	-116.21	166.85

12) Zie: Latin America and Empire Report, *NACLA*, jrg. 7, no. 1, januari 1973 (geciteerd in: *Chili-dokumentatiemap-1*, Chili-komitee Nederland, Amsterdam).

In een andere bron 12) is sprake van een „kapitaalvlucht” van \$ 103 mln. in 1971. De post van \$ 166 mln. in 1972 zou kunnen samenhangen met buitenlandse steun aan de oppositie.

De volgende gegevens wijzen misschien in de richting van een (gedeelte-lijke) verklaring.

- Tijdens de oktoberstaking (1972), die bijna een maand duurde, daalde de prijs van de dollar op de zwarte markt met 30% door een groot aanbod van dollars. Het was tevens een publiek geheim, dat de stakende vrachtrijders meer geld per dag kregen uitgekeerd dan ze normaal verdienden 13).

- Vanuit het Braziliaanse zakenleven zijn in het laatste jaar van Allendes regering vele dollars naar Chili gegaan ter ondersteuning van het verzet tegen Allende 14).

- In de getuigenverklaringen van de CIA-directeur Colby en een CIA-functionaris Davis voor het Amerikaanse huis van Afgevaardigden werd bevestigd, dat de CIA de oppositiepers en andere politieke groeperingen heeft gefinancierd 13).

Tegenvallende koperprijzen en stagnatie bij de koperproductie, voedselimporten een zeer zware schuldenlast hebben te zamen met een systematische vermindering van de financiële hulpverlening door Chili's van oudsher belangrijkste crediteuren in twee jaar tijds de Chileense staat bijna een miljard aan dollars gekost; aldus Allende in zijn boodschap aan het Congres op 21 mei 1973. Ongeveer één derde deel hiervan kan worden toegeschreven aan de reductie der hulpverlening. De officiële Amerikaanse hulp aan het Chileense leger ging gewoon door: bijv. in 1973 ontving dit leger voor \$ 10 mln. hulp van de Amerikaanse regering.

Voor de uiteindelijke val van Allende is, meer dan de officiële Amerikaanse boycot met betrekking tot de hulpverlening, het geheel van semi-officiële en particuliere „bemoeningen” vanuit het buitenland van doorslaggevend betekenis geweest. Wie kennis heeft genomen van de Anderson-papers 15), waarvan de authenticiteit en geloofwaardigheid is vastgesteld door een commissie uit de Amerikaanse senaat, weet, dat Washington al in 1970 betrokken was bij een poging om Allendes verkiezing te verhinderen, en dat toen al een militaire staatsgreep als één van de middelen daartoe is overwogen.

P. Terhal

13) Zie: Jan v. d. Putten, Washington en CIA betrokken bij coup in Chili, *NRC Handelsblad*, 14 november 1973 (overgenomen in: Djakarta, *kosmistory* 35, Sjaloom, Odijk).

14) Marlise Simons, „Chileense coup naar Braziliaans recept” en „Brazilianen gaven Chileense oppositie meer dan advies”, *NRC Handelsblad*, 24 en 25 januari 1974.

15) Een korte samenvatting van de Anderson-papers bijv. in: A. Münster, *Chile-friedricher Weg?*, *Roibuch* 44, Wagenbach, Berlijn, 1972.

Ph. P. Everts (ed.): The European Community in the world; the external relations of the enlarged European Community. Rotterdam University Press, Rotterdam, 1972, 205 blz., f. 38.

Dit boek bestaat uit (in, oorspronkelijk dan wel later daarin vertaald, Engels gestelde en soms herziene) „papers” die ingebracht werden op een door het Instituut voor Internationale Studiën en het Europa Instituut van de Rijksuniversiteit te Leiden georganiseerd, in mei 1971 te Noordwijk gehouden, tweedaags colloquium over het onderwerp „De uitgebreide Europese Gemeenschap en de betrekkingen met overig Europa en de Derde Wereld”. Het was nu eens niet de bedoeling om de interne EG-problemen die verband houden met (natuurlijk vooral) Englands toetreding te onderzoeken, maar te bezien welke effecten de vergroting van de EG heeft op derde landen, en wel „de rest van Europa” (Oostblok en „neutralen”) (deel I van het boek) resp. de ontwikkelingslanden (deel II) 1).

De bijdrage van Prof. Dr. H. Brugmans („Twelve 'models' for European Union”, blz. 11 - 35) is te beschouwen als inleiding op twee hoofdstukken over de Oost-Westverhoudingen. In een historisch-analytisch betoog, waarin Brugmans twaalf „soorten” (officieel-politieke) ideeën onderscheidt omtrent Europese integratie zoals deze zich in de laatste 40 jaar ontwikkeld hebben 2), manifesteert zich tot tweemaal toe Brugmans' conceptie van een „verenigd Europa”. Bij het „vierde” model ontmoeten we een teleurgestelde Brugmans die een „integraal Europa”, een „Zwitserland van de wereld”, waarin de Oostbloklanden zijn opgenomen, ziet mislukken ondanks de pogingen van de auteur zelf om een dergelijk federaal, neutraal, Europa tot stand te brengen (Brugmans reisde hiertoe tot tweemaal toe naar Praag). Dat Brugmans' opvattingen over een verenigd Europa na 25 jaar nauwelijks zijn veranderd, blijkt uit zijn „twaalfde” model: een confederatie tussen de EG en een „Oosteuropese EG” van de huidige satellietlanden, die dan met Rusland betrekkingen zouden moeten onderhouden zoals te vergelijken met de (volgens Brugmans „friendly”) relatie tussen de EG en Amerika.

Wellicht komt Brugmans niet helemaal duidelijk over bij degenen die niet reeds kennis hebben van de politieke en institutionele ontwikkelingen tussen

1945 en 1955 (Zürich, Hertenstein, Den Haag; de Europese Beweging, Raad van Europa, EGKS, EDG, WEU, enz.); de auteur geeft ons echter een persoonlijke en (mede daarom) interessante interpretatie van de historische continuïteit door gebeurtenissen gedurende enkele decennia te reduceren tot een overzichtelijke rubricering. Brugmans toont zich zowel idealist (bij zijn ideeën over een Oost-West-EG) als realist (bij zijn overtuiging dat een militaire samenwerking noodzakelijk verbonden is aan economisch-politieke, en daardoor politieke, integratie); een weliswaar begrijpelijke, maar wat tegenstrijdige positiebepaling.

Eén brokje informatie, te vinden op blz. 15, mag ik de lezer niet onthouden: „After all, had not Hitler's Minister for Foreign trade, Herr Funk (called 'Rundfunk' because of his frequent travels) been the first to coin the phrase 'European Economic Community'?”

Het volgende artikel (van de hand van Dr. John Pinder, Londen), „An Ostpolitik for the Community” (blz. 39 - 68) is voornamelijk een (23 bladzijden lange) inventarisatie van de algemene problemen die zich bij de handel tussen Oost en West voordoen. Een bekend rijtje als staatsmonopolie, prijssystemen, misallocatie, bilateralisme, dumping, enz. passeert de revue. De laatste 8 bladzijden wijdt Pinder aan de „politics”: na de belangrijkste handelspolitieke instrumenten waarover de EG beschikt (buitentarif; als niet-tarifaire belemmeringen: importquota's en de landbouwpolitieke maatregelen) opgenoemd te hebben, geeft Pinder als economische doeleinden van de „Ost-politik”: „preventing unfairness” en „expanding trade”. Het voorkómen van oneerlijkheid acht Pinder bereikt wanneer de EG-landen zó eensgezind optreden dat ze een „countervailing power” ten opzichte van Rusland kunnen

1) Ten tijde van de conferentie (alsook de voorbereidingen van het boek) was het niet-toetreden van Noorwegen (september 1972) nog niet bekend; op de analyses en conclusies heeft zulks vanzelfsprekend geen significante invloed.

2) Zie daaromtrent mijn column in *ESB* van 25 juli 1973, blz. 663.

vormen. Niet alleen dat Pinder hier als doel ziet wat een middel is, bovendien is het onjuist om de (onvoorspelbare) afloop van een marktproces waarbij slechts twee partijen betrokken zijn, a priori „rechtvaardiger” te beoordelen dan de uitkomst in het geval dat de monopolist/monopsonist opgesplitst is in een aantal zelfstandige eenheden. Het door Pinder als tweede genoemde doel, uitbreiding van de handel, is te algemeen om hanteerbaar te zijn. Voorts maakt Pinder ook hier weer een theoretisch-economische denkfout: uitbreiding van de handel kan nooit een doel op zich zelf zijn. Wel kan men streven naar een liberalisering van de handel, zodat het handelspatroon (in meerdere mate) de richting van het resp. comparatieve voor- en nadeel zal volgen, conform de Westerse opvattingen omtrent het bereiken van een wederzijdse grotere „welvaart”; of de handel daardoor zal toenemen, zal echter afgewacht moeten worden — voor een „l'art pour l'art”-handelsuitbreiding is, in de economische theorie althans, geen plaats.

Op z'n zachtst gezegd eenzijdig vind ik Pinders overtuiging dat een toenadering tussen Oost en West blijkbaar alleen kan plaatsvinden door een aanpassing van (het economisch systeem van) Oost aan (dat van) West. Deze nogal beperkte visie op de „convergentie” wordt naar mijn smaak enigszins stuitend wanneer Pinder meent dat de mate waarin de EG Joegoslavië en Hongarije in handelspolitiek opzicht tegemoet moet komen, gelijke tred moet houden met de graad van vrije-markteconomie welke deze landen in verhouding resp. bereikt hebben; de handel als hefboom (of: vette worst) om Oost naar West te krikken (resp. te likken).

Mag ik tenslotte de lezer vragen eens na te denken over de volgende passage: „Does not much international trade (tussen Oost en West; A.K.) take place because of differences in price? And if all differences in price are removed because the (Oostblok-; A.K.) exporters always adjust prices to the level that prevails in the export market, won't a great deal of potential trade never take place?” (blz. 47).

Het tweede artikel over de Oost-Westverhouding is van Dr. J. Kaufmann (Nederlands Permanent Vertegenwoordiger bij de OECD, maar schrijvend à titre personnel): „East-West relations in Europe: institutional aspects” (blz. 71 - 80). Hierin kunnen we lezen dat de bestaande Economische Commissie voor Europa (een VN-orgaan) uitstekend geschikt is (méér dan enige andere institutie) voor de huidige, en ook de toekomstige, Oost-West-samenwerking.

Daarna is het woord aan Alfred Mozer, die onder de titel „The European Community and the neutrals” op blz. 83 - 94 uitlegt van welke aard de neu-

Voor boeken op het gebied van economie, sociologie, recht, medicijnen en techniek:

WETENSCHAPPELIJKE BOEKHANDEL ROTTERDAM B.V.

Waarin opgenomen:
De Wester Boekhandel
Stamboekhandel Rotterdam

Rochussenstraat 223, Rotterdam 3003
Tel. (010) 76 11 88

Vestiging in de Erasmus Universiteit, Complex Woudestein. Tel. (010) 14 55 11, toestel 31 15.

(Buiten openingstijden neemt onze automatische telefoonbeantwoorder uw bestellingen op, onder nr. (010) 23 46 92).

(I.M.)

traliteit is van Zweden, Zwitserland, Oostenrijk en Finland, alsmede waarom deze landen, zolang ze „neutraal” weten te blijven, (per definitie) niet in aanmerking komen voor „normale” associatie met de EG. Vervolgens wijdt Mozer nog een op zich zelf niet oninteressante politieke beschouwing aan elk land afzonderlijk.

Nadat aldus in deel I „de Rest van Europa” onderwerp van bespreking is geweest, komen in deel II de ontwikkelingslanden aan de beurt: Drs. R. Cohen (EG, Brussel) in een artikel „Europe and the developing countries” (blz. 109-133), en Drs. H. A. J. Coppens (VU, Amsterdam) met „The European Community and the developing countries seen in global perspective” (blz. 137 - 183). Cohen geeft een nauwgezet, gedetailleerd en overzichtelijk verslag van hetgeen in de loop der tijd bereikt is op het gebied van associatie-overeenkomsten, andersoortige handelsverdragen en overige activiteiten die als „ontwikkelingshulp” opgevat kunnen worden. Zo'n inventarisatie is erg indrukwekkend, en te zamen met enige (absolute en relatieve) handelscijfers lijkt het allemaal heel wat, waardoor Cohen verleid wordt tot de uitspraak „The Community's trade with developing countries, therefore, does not show such a bad picture as is sometimes suggested;” (blz. 129) (vergelijk iets slechts met iets dat slechter is; volgende stap: vergelijk dat slechtere met het slechtste; tip: vergelijk het slechtste met het allerslechtste). Gelukkig herstelt Cohen zich onmiddellijk daarna: „but it is obvious that there is still much room for improvements”. In de daarop volgende zin raakt Cohen voor het eerst de eigenlijke probleemstelling (van de conferentie): „These improvements will have to be considered, especially after the Community's enlargement by the addition of the United Kingdom, Ireland, Norway and Denmark”. Helaas stelt Cohen hiertoe niet meer dan ruim twee bladzijden ter beschikking; in een dergelijk bestek kan hij natuurlijk niet veel verder komen dan mededelingen als: „Of course, these figures (een, door middel van eenvoudige optelling verkregen, vergelijking van hoeveel de ontwikke-

lingslanden absoluut en relatief in 1966 en 1967 exporteren naar/importeren van de EG-6 resp. EG-10; A.K.) must be viewed with caution and cannot be taken as basis for extrapolation over subsequent years. The present Community is of considerable importance to developing countries, and an enlarged Community will be even more important”. (blz. 130) en, in de „Conclusion” op blz. 133: „... due thought must be given to the way in which the enlarged Community of the future will entertain relations with the developing countries. ... the enlarged Community will have to re-examine its attitude towards and relations with developing countries. ... The entry of the United Kingdom gives the Community a unique opportunity for reconsidering its responsibilities towards the Third World”.

Het laatste, tevens verreweg het langste, artikel is dat van Coppens. Hierin wordt (eindelijk) wat meer aandacht besteed aan de centrale vraagstelling van het symposium: welke effecten de *vergroting* van de EG kan hebben op de ontwikkelingslanden; er wordt althans een poging gedaan enigszins te beschrijven welke de gevolgen voor de Commonwealth-landen kunnen zijn van het verliezen van hun speciale preferentiële status — gevoelige onderwerpen als „Nieuw Zeeland” en „suiker” zijn dan natuurlijk niet te omzeilen. Coppens overstelt ons met cijfermateriaal over tarieven, handelspatronen en (gedeeltelijk overlappend met Cohens bijdrage) institutionele zaken. Zijn „Evaluation” strekt zich dan uit tot het constateren dat de EG slechts bereid is „ontwikkelingshulp” te verlenen als dat in zijn eigen belang zou zijn c.q. niet al te veel zou kosten; van een EG-„beleid” is geen sprake (en is, wat Nederland betreft, zelfs onwenselijk, zolang Nederland individueel méér doet dan waartoe een eventuele gemeenschappelijke EGNorm zou verplichten). De positie van de EG wordt daarbij omschreven als zijnde „the absolute top level” (in termen van internationale hiërarchie) en als een zeer belangrijk „Centrum” van de wereldeconomie (in termen van het „Centre-periphery”-model); dit geldt

reeds voor de EG-6, en dus a fortiori voor de vergrote EG.

De (in kwaliteit en kwantiteit nogal uiteenlopende) artikelen overziende, moet ik vaststellen dat nauwelijks sprake is van enige met elkaar samenhangende bijdragen gegroepeerd rond de gegeven probleemstelling 3). Daarbij moet wel bedacht worden dat het hier niet gaat om in eerste aanleg voor publicatie bedoelde stukken, maar om ter discussie te stellen voordrachten; zodra de „papers” echter in boekvorm verschijnen, verliezen ze hun oorspronkelijke functie welke daarmee voor de lezer (niet-congresganger) irrelevant wordt, zeker omdat hij het moet doen met jammer genoeg niet meer dan een samenvatting van de ongetwijfeld belangwekkende gedachtenwisselingen („Summary of the discussions”, blz. 97 - 104 en blz. 187 - 196).

Het afwezig zijn van een trefwoordenregister vind ik bij dergelijke bundels een groot gemis. Voor het vergelijken van inzichten, alsmede ter wille van het raadplegen van hetzelfde onderwerp rakende feiten, is een index nu eenmaal noodzakelijk (tenminste: ter besparing van een omslachtige, vervelende zoekprocedure).

De indruk die na lezing uiteindelijk achterblijft, wordt in twee zinnen verwoord door Prof. Mr. H. H. Maas

in zijn „Summary and conclusions” (blz. 199 - 205): „It is safe to say that the enlargement of the EEC will have lasting and strong effects on the system of international relations in general. But it is far more difficult to go beyond the enumeration of trends and possibilities”. (blz. 200); een mooi aangrijpingspunt voor een kleine filosofie over de reikwijdte van de economische wetenschap en de daarmee samenhangende gemoedsgesteldheid van sommigen (dat wil zeggen: tenminste één) van haar beoefenaren.

A. Ketting

3) „... the countries of the Socialist Bloc and the neutrals and the developing countries of the Third World. ... what will be the effect of the enlargement of the European Economic Community on these countries and on its relations with them? Will the extension be favorable, neutral or detrimental to their development and to the development of cooperative, mutually favorable, relations?” (Mr. Ph. P. Everts in zijn „Introduction”, blz. 1).

Salaris inventaris. Kluwer BV, Deventer, 1973, 60 blz., f. 8,50.

Bevat de resultaten van de enquête „salaris-systemen hoger niveau”, een in-

ventariserend onderzoek naar salaris-systemen voor middenkader en hoger personeel bij bedrijven in Nederland met meer dan 500 werknemers. Dit boekje is een voorpublicatie van het onderzoek naar „Beleving van werk en salaris bij middenkader en hoger personeel in Nederlandse bedrijven en instellingen”, waarvan in de a.s. zomer het afsluitend rapport zal verschijnen. Men ging nu reeds tot publicatie over omdat het onderwerp thans zeer in de belangstelling staat. Het onderzoek wordt in opdracht van de Commissie Opvoering Produktiviteit van de SER verricht door een team van de Afdeling Arbeids- en Organisationspsychologie van de Vrije Universiteit te Amsterdam, o.l.v. Prof. Dr. P. J. D. Drenth.

Prof. Mr. L. J. Brinkhorst en Prof. Mr. R. H. Lauwaars: Verdrag tot oprichting van de Europese Economische Gemeenschap. Deel III, Editie Schuurman en Jordens 157-III, W. E. J. Tjeenk Willink BV, Zwolle, 1973, 316 blz., f. 19,50.

Bevat het Verdrag tot oprichting van de Europese Economische Gemeenschap van 25 maart 1957 te Rome met inleidingen, een overzicht van de belangrijkste uitvoeringsbesluiten, Algemene Verslagen, rechtspraak enz., bijbehorende documenten en registers.

RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

Europa Instituut

Het Europa Instituut begint in samenwerking met het Volkenrechtelijk Instituut en het Economisch Instituut een veelomvattend onderzoekproject op het gebied van het internationaal economisch recht. De eerste fase van dit door ZWO te financieren onderzoek zal anderhalf jaar in beslag nemen. Een belangrijke taak is in dit onderzoek weggelegd voor een aan te trekken

wetenschappelijk medewerker

(mnl. of vr.)

Voor deze vacature gaan de gedachten uit naar een jurist, liefst met enige ervaring op het gebied van internationale organisaties, die doctoraal examen heeft afgelegd in volkenrecht, recht der internationale organisaties of Europees gemeenschapsrecht en een goed inzicht bezit in nationale en internationale economische verhoudingen. Enige onderzoek-ervaring strekt tot aanbeveling. De salariering geschiedt volgens het rangenstelsel van wetenschappelijke medewerkers.

Sollicitaties te richten tot prof. mr. P. VerLoren van Themaat. Nadere inlichtingen zijn te verkrijgen bij dr. W. H. Vermeulen. Beiden zijn te bereiken op het Europa Instituut, Janskerkhof 16, Utrecht, tel. (030) 31 87 49.

inac geeft u een eigen huis zonder zorgen

Totale financiering van uw eigen huis (oud of nieuw), met alle bijkomende kosten. Normale rente over gehele lening, geen afsluitprovisie.

Vraag budget-schema aan:

Het Voorlichtingsbureau voor Academics, hogere ambtenaren, staffunctionarissen, leraren etc.

Maliebaan 98, Utrecht, telefoon 030 - 31 97 47*

*U reageert op annonces
in ESB?*

*Wilt u dit dan steeds duidelijk
tot uitdrukking brengen?*

lo de rijksoverheid vraagt

stafmedewerker (mnl. / vrl.)

voor het Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening

t.b.v. de Centrale Directie van de Volkshuisvesting en de Bouwnijverheid, Directie van de Volkshuisvesting en de Bouwnijverheid in de provincie Noord-Brabant

De taken van de directie liggen op het gebied van de stadsvernieuwing en de stedebouw (in relatie tot de ruimtelijke ordening), staatstoezicht op de volkshuisvesting, bouwnijverheid, financiering en subsidiëring van de woningbouw.

Taak: in het kader van bovengenoemde taken zal de functionaris worden belast met o.m. het volgen van ontwikkelingen op het gebied van de volkshuisvesting in de provincie Noord-Brabant; interpreteren van onderzoekresultaten en rapporten op het gebied van de stadsvernieuwing t.b.v. het beleid van de directie; deelnemen aan werkzaamheden van commissies en stuurgroepen o.m. op het gebied van stadsvernieuwing; evalueren van effecten van rijksregelingen; onderhouden van contacten met gemeenten, provincie, instellingen, enz.; uitvoeren van bijzondere opdrachten.

Vereist: doctoraal examen economie; b.v.k. economisch-sociologische of ruimtelijke economische richting. B.v.k. enige onderzoekervaring op het terrein van de volkshuisvesting.

Standplaats: 's-Hertogenbosch.

Salaris, afhankelijk van leeftijd en ervaring, max. f 3349,- per maand.

Schriftelijke sollicitaties onder vermelding van vacaturenummer 4-2728/0936 (in linkerbovenhoek van brief en enveloppe) zenden aan de Rijks Psychologische Dienst, Prins Mauritslaan 1, 's-Gravenhage.

De salarissen zijn exclusief 7½% vakantie-uitkering en de verhoging per 1 januari 1974.